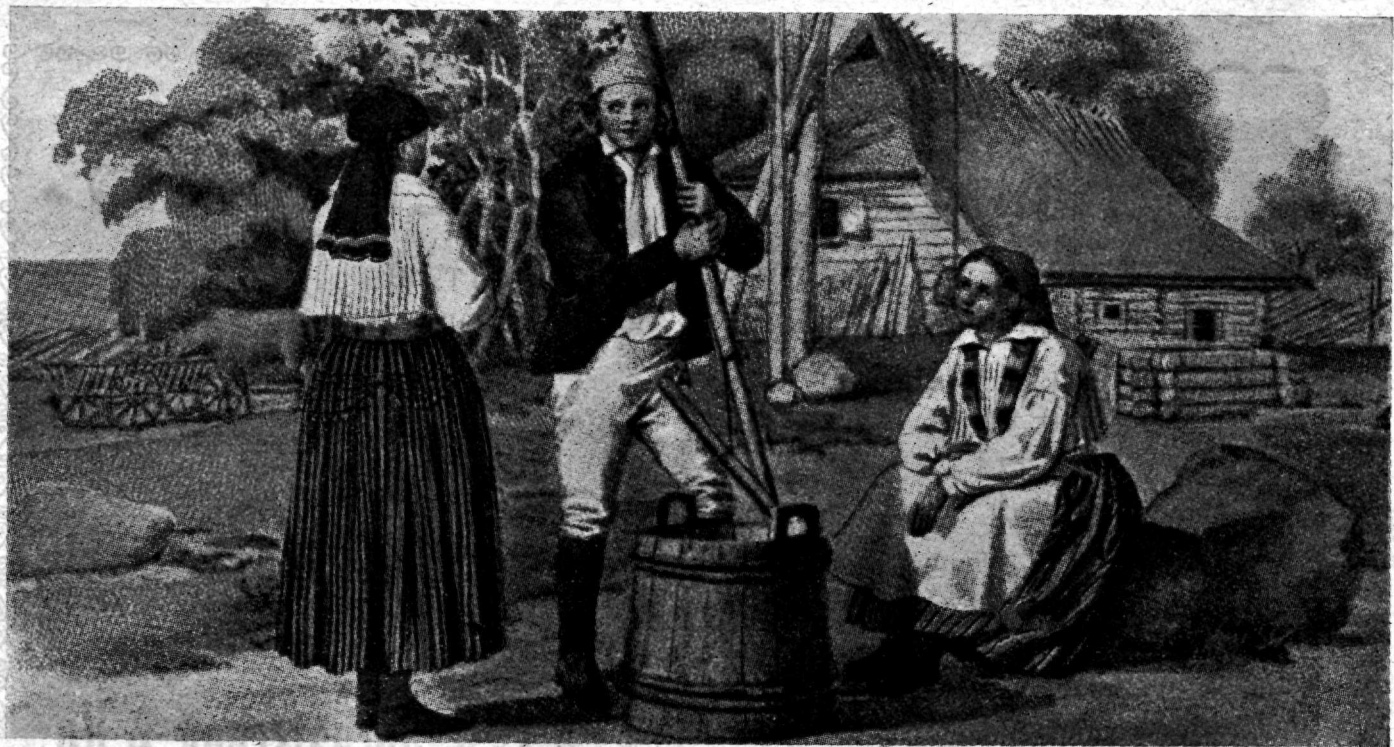

KAITSE KODU!

8. november 1930

NR. 45

Hind 20 senti

Tänases numbris:

- Kaanepilt:* — *H. Schlichfingi maal 1852. a. — Hiiumaa.*
V. Neggo: — *Autunde arendamine noortes ja noorte kohtud*
Armas J. Pulla: — *Prantsuse maailmasõja muuseumis.*
— *Kommunistliku paradiisi õisi.*
M. M.: — *Määrimaa ja tema koopad.*
V. K.: — *Noorte kasvatamine laskureiks.*
Aksel Valgma: — *Pime koer.*
K. Krofn.: — *Pontus Riias.*
— *Narva malev 6-aastane.*
— *Linduderüügi kuninga austamine.*
— *Toimetusele saadetud kirjandus.*

A/S.

LIHAPRODUKT

Eksporttapamaja külmutushoone ja vorstivabrik

Koppel, Bekkeri tehas nr. 1,
tel. 21-12.

Ostab — loomi, lambaid, vasikaid ja sigu, eksporteerimiseks ja kohaliku turu jaoks.

Igapäev saadaval: värsked vorstid, keedusingid, ruletid ja ribad.

Kaupl.: Turukaubamaja 6.
Telef. 24-41.

Mehaaniline jalanõude-
vabrik

REKORD

SOOVITAB:

talla, pinsoli, kroom, ševrett, ševroo **našku**, viltsaapaid nahkadega ja ilma, venesaapaid kalameestele ja töölistele igas suuruses ja jaos, ning iga seltsi meeste- ja naisterahva kingi ja saapaid.

Suur nahaladu.

Müük suurel ja väikesel mõõdul.
Hinnad võistlemata odavad.

A-S. A. Gorbatschev & Ko.

Tallinn. Vene turg 5, tel. 397-74.

**ÜKSIKI
NUMBER
20 SENTI**

**ILMUB
1 KORD
NÄDALAS**

6. AASTA KÄIK N: 45
KAITSE KODU!

S. ELASTNIKOV

TOIMETUS JA TALITUS: Tallinnas, Kaarli tän. 8, kaitseliidu staabis. Tel. 8-29. Toimetuse kõnetunnid igal äripäeval kella 10—12 e. l. Kaastöö arvatakse tasu alla ainult siis, kui sellele tasunõudmine peale kirjutatud. Tarvitamata ja tagasisaatmiseks markimata käsi-kirju alal ei hoita.

8. NOVEMBER 1930

Väljaandja: KAITSELIIDU PEASTAAP.
Vastutav toimetaja: kol.-lt. J. MAIDE.
Tegev toimetaja: L. SÖERD.

TELLIMISHIND: aastas 6 krooni, poolaastas 3 kr., veerandaastas 1 kroon 50 senti, kuus 50 senti. **KUULUTUSTE HINNAD:** 1 lehekülj teksti ees Kr. 50, tekstis ja tagumise kaane välisküljel Kr. 80, teksti järel Kr. 40 ja kaante sisekülgedel Kr. 60. — Vähemad kuulutused proportsionaalselt odavamad.

Eesti maastik.

AUTUNDE ARENDAMINE NOORTES JA NOORTE-KOHTUD

V. Neggo

Autunde ja aumehelikkuse istutamine noorte hinge ning selle kavakindel arendamine neis on üks tõsisemaist, kui mitte isegi kõige tõsisem, „Noorte Kotkaste“ organisatsiooni ülesandeist.

Kui inimene on läbi ja läbi aus, siis harilikult on ta isik, kes peaaegu igal alal, mis talle antakse kätte, võib tegutseda kasutoovalt, kuna oskuse puudumine mõnel alal asendub ausa tahtmisega sellel kohanedal võimalikult pea ja teha, mis iganes võimalik.

Rahva ausus on seega üks riigi kindlamaist alustegedest; ning eriti meie väike rahvas võib püsida vaid siis, kui ta üksikud liikmed on varustatud ausa püüde ja tahtega töötada üksmeelselt ta hüveks ja seista kaljukindlalt ta kaitseks.

Ent veel rohkem: ausus tingib sirgjoonelisust tegutsemises, ei tarvita kõrvalkäikusi, puiklemisi, tingib avameelsust, otsekoheisust ja julgust. Ta tagajärjeks on lahusus, sõbralikkus, kallimeelsus, teistest lugupidamine, ohvri-meelsus, rüütlilikkus ja õiglus. Rahvas sarnaste omadustega võib jõuda kaugele, võib vadata kartuseta tulevikku.

Aumehelikkus ja autunne tulevad seepärast juba varakult istutada kasvava põlve hinge ning järjekindlalt arendada, et võrsuksid meil kotkasilmalised, julged ja õiglased mehed ja naised.

Selle töö äratundmisel seatigi noorkotkaste seaduste koostamisel esimeseks, kõige tähtsamaks seaduseks:

„Noorkotkast võib usaldada.“

Seame nüüd endale küsimuse: „Mil viisil võiksime noori mõjutada kõige rohkem, et neis areneks see aumehelikkuse ja aususe tunne?“

Teid on siin palju. Peaaegu iga üksikut noort tuleb siin käidelda omamoodi, noore iseloomule vastavalt. See nõuab juhitult suurt oskust ja süvenemist ta kätte usaldatud noorte hingeellu.

Kuid on ka olemas mõjutusviise, mis nähtavasti on sobivad peaaegu eranditult kõigile noortele ning millede käsitlemisel isiklikult olen saavutanud võrdlemisi häid tagajärgi.

Olla aumees nõuab isikult suurt julgust. Julgust ise avameelselt tunnustada oma eksimust. Seda julgust tuleb kasvatada noortes järjekindlalt ja lakkamatult. Ning seda saavutatakse kõige paremini sel teel, et noori har-

jutatakse tõstma iseendale kaebust (vanema, leivaisa, õpetaja, juhi, juhatuse ees), kui on jõutud oma eksimuse äratundmisele.

Parimaks näiteks siin on meie üliõpilasorganisatsioonid, kus valitseb see komme juba mitmeid kümneid aastaid. Esimesel korral näib see nõudmine noorele „rebasele“ lihtsalt naeruväärsena ning ta mõtleb endas, et oleksin ju püsti rumal, kui peaksin seda tõepoolest tegema. Kuid mõnel järgmisel koosolekul kuuleb ta, kuidas mõni vanem kaasvõitleja süüdistab end kõigi kuuldes avameelselt ja kõhklemata mõnes eksimuses. Ning nüüd rabab teda tundmus — vaata, julge mees! Ja südames kerkib tahtmine — olla sama julge. Ning kui tuleb kord juhtum tunnustada ka oma patustamist, siis jõuab ta harilikult pärast sisemist võitlust nii kaugele, et kahvatades ja kartliku häälega poolsosinal kaebab enda peale. Aga milline kivi langeb samal hetkel ta südamele, kuidas ta pärast seda tõstab julgesti pea ja vaatab igaühele avameelselt silmi — seda peaksite tundma ja nägema — teie süda täituks rõõmuga! Esimene samm uuel teel tehtud, järgneb teine juba hoopis kergemini, kolmas, neljas on juba endastmõistetavad, ning see avameelne oma tegude eest seismine ja vastutuse, kogu selle tihti mitte kerge tagajärgede kandmine areneb isiku iseloomujooneks, mis jääb talle oma-seks kogu eluajaks.

Sama meetodit olen käsitelnud ka minu kätte usaldatud õpilaste suhtes ja, pean ütleva, mitte halbade tagajärgedega. Halbade juhtumite puhul klassielus olen kindlasti tõrjunud tagasi igasugused teiste peale kaebamised, olen nõudnud vaid iseenda peale kaebamisi, süüdlane ise teatagu endast, ja olen, kuigi see on tihti nõudnud palju vaeva ja aega, seni alati saavutanud soovitud tagajärje. Süüdlane on end teinud ise teatavaks. Esimesed sammud siin on ju rasked — see on tõsi. Kuid pikka-misi harjuvad noored sellega nõnda ära, et nad ei mõistagi enam toimida teisiti, et nad tulevad avaldama sulle oma eksimust ka siis, kui sa tihti ei aimagi, et eksimus üldse on leidnud aset.

Säärasel noorte käitlemise viisil on veel üks paremus. Noored õpivad oma juhti, õpetajat, leivaisa, vanemat usaldama. Noorte usalduse võitnud, oled sa aga kõik võitnud. Noorte juht aga ilma ta hoolealuste usalduseta ei saa üldse olla juht sõna tõsisel mõttes.

Võib olla, et see meetod, mida üle kümne aasta jooksul olen tarvitanud oma õpilaste suhtes, on olnud liig äärmine, et tuleb teda veidi laiendada, võttes arvesse neid viise ja kombeid, mida tarvitatakse veel üliõpilaste-organisatsioonides.

Nimelt toimitakse siin harilikult nii: kui keegi kaasvõitlejaist näeb või kuuleb mõne kaasvenna eksimusest, siis ootab ta harilikult ära, kas teine ise kaebab enda peale või mitte. Ei tee teine seda, siis ilmub ta selle juure ning ütleb talle, et see enda peale kaebaks. Ei taha teine seda teha, siis teatab ta temale, et sel juhtumil tõstab kaebtuse tema. Ning kui siis kaasvõitleja poolt tõstetakse tõepoolest kaebtus kaasvenna peale, siis ei saa see temale olla kuri, sest ta oli enne teist hoiatanud, talitas avameelselt, sirgjooneliselt ja teise teadmisel. Harilikult leiab sarnane juhtum aset siis, kui süüdistatav ei leia end olevat süüdlase või ei ole jõudnud oma süü äratundmisele, muidu lepib ta pigemini ise enda peale kaebamisega.

Sarnane komme laseks end panna maksma ka koolis, klassis. Kooli- või klassikaaslased ise mõjutavad ja sunnivad oma kaasõpilast iseendaavaldamisele. Sama laseks end läbi viia ka „Noorte Kotkaste“ organisatsioonis, ei, rohkem veel — tuleb tarvitusele võtta tingimata, sest sellel on suur kasvatuslik mõju mitte ainult eksinule, vaid ka kõigile ta kaaslastele: ei tuleks enam ette inetuid **valekaebusi**, sest see, kes julgeb teisele enne teatada ette, et ta tõstab temale kaebuse, ei saa harilikult hakkama valekaebusega, vaid kaebab ainult siis, kui ta on veendunud, et eksimus kaaslase poolt on tõepoolest leidnud aset. Noorte hulgast kaoks jäävalt see õpetaja või juhi ees end heaks, „pailapseks“ teha tahtev **pealekaebaja-tüüp**, keda ükski kaasõpilane ega kaasnoor ei suuda sallida, rohkem veel — otse **vihkab!** ning kes, minu arusaamise järele, võrsub enamasti ebaausaks, õiglustundeta urgitsejaks, klatšijaks, oma sõnade ja tegude eest mitte vastutust kandvaks inimeseks, selja tagant lööjaks ning tihti ka parimaks tööriistaks põrandaalustele. Mõni sääraseist tüüpidest muutub ju küll veel pärast, jõuab äratundmisele, et sarnane talitusviis on inetu, — kuid need, kes ei muutu, on kindlasti kord meie seltskonna negatiivsemaks elemendiks.

Ma tean, et see, mida pajatan siin, leiab vastuväitmist nii mõnegi minu kolleegi — kaasõpetaja poolt, kes seni alati on tugenud teiste laste pealekaebamistele, arvestanud ehk isegi **anonüümseid** kaebusi, kuid see ei suuda vääratada minu kindlat veendumust, et see nende poolt valitud tee on **vale**, toob meie rahvale ääretut kahju.

Näib, et selles küsimuses valitseb palju õiglasem vaade noorte eneste juures, et nad

oma nooruslikus aatelisuses ses suhtes on ületanud vanu, võib-olla isegi alles alateadvuslikult, hindavad olukordi palju õiglasemalt ja sirgejoonelisemalt kui nende „kasvatajad“. Asetugem vaid kord tagasi oma nooruseasse ja tuletagem meelega oma tolleaegseid hindamisi, siis leiame ehk peagi õige tee.

Kõike seda kokku võttes, peaks ausse puutuvate küsimuste lahendamine „Noorte Kotkaste“ organisatsioonis sündima järgmiselt:

Iga eksimuse juures:

a) süüdlane teatagu endast juhile ise;

b) kaasnoor, kes teab teise eksimusest, küsib sellelt, kas ta endast on teatanud või teatab ise, lisades viimasel juhtumil juure, et kui see ei tee seda ise, siis teeb seda tema.

Juht teise peale kaebtust vastu võttes:

1. küsib kaebajalt, kas ta süüdistatavale on teatanud oma kaebamisest;

2. a) eitavat vastust saades lükkab ta kaebtuse tagasi, nõudes kaebajalt, et ta enne kõneleks süüdistatavaga ja soovitaks tal kaevata enda peale ise. Ei tee teine seda, ta esinegu kaebtusega uuesti;

b) jaataval juhtumil protokollib juht kaebtuse ja laseb kaebaja sellele kirjutada alla, tal tuletades meelega, et ta peab kandma vastutust iga oma sõna eest.

Allkirja võtmine kaebajalt on väga tähtis, kuna see paneb teda kaaluma küsimust, kas tal on küllalt põhjust kaebtuse tõstmiseks ning kas ta oma kaebtuse on formuleerinud õieti, midagi liialdamata või oma poolt juure lisamata.

Süüdistused vähemate eksimuste puhul lahendab juht iseseisvalt ning karistab süüdlast distsiplinaarkorras. Tähtsamad asjad annab ta **aukohtu** lahendada.

Viimase ülesandeks on:

a) karistada noorkotkaid, kelle ülalpidamine ei vasta noorkotkluse mõistele, ning tarbekorral kõlbmatuid poisse tagandada nende ametist ja kõrvaldada organisatsioonist;

b) lahendada üksikute noorkotkaste ja üksuste vahelisi tülisid;

c) olla noorkotkastele nõuandjaks auasjus ja süütuse selgumisel vabastada noorkotkaid põhjendamatuist kahtlustusist nende aumehelikkuse kohta.

Aukohtud tegutsevad rühmade ja malevkondade juures.

Rühma aukohtu liikmeteks on:

1) vanakotkas,

2) kotkas,

3) kotka abi.

Temale alluvad kõik eksimused ja tüliasjad, mis on leidnud aset rühmas.

Malevkonna aukohus koosneb kolmest pealikutekogu poolt ühe aasta peale valitud noorte magistrist.

Temale allub tüliasjade lahendamine rühmade, perede ning mitmesse rühma või perre ja teistesse malevkondadesse kuuluvate noorkotkaste ja noorhaugaste vahel; samuti ka malevkonna organite, asutiste ja ettevõtete tegevuse ja asjaajamise revideerimine peale malevkonna staabi, mis tema revideerimise alla ei kuulu. Mitmesse malevkonda kuuluvate noorte auküsimusi lahendab selle malevkonna aukohus, kelle koosseisu kuulub süüdistatav.

Pärast kaebtuse esitamist aukohtule on üks kohtuliikmetest kohustatud asetleidnud sündmust selgitama ja kaebealust allkirja vastu tutvustama juurdluse käiguga, kusjuures viimasel on õigus ühe nädala jooksul paluda aukohtu esimeest üle kuulata uusi tunnistajaid, välja nõuda dokumente ja koguda õiendusi. Juhtumil, kui tunnistajad ei saa isiklikult ilmuda aukohtusse, tuleb aukohtul soetada nende kirjalik tunnistus asja kohta.

Rühma aukohus astub kokku vajadust mööda, mis avaldatakse vanakotka käskkirjas, kus on tähendatud ära koht, aeg ja arutusele määratud asjad. Malevkonna aukohus astub kokku järjekordselt kindlatel nädalapäevadel, kellaajal ja kohal, nädalas kord, või üle kahe, kolme, nelja nädala. Iga tegevusaasta alul määratakse see kindlaks malevkonna vanema käskkirjaga. Viimane asjaolu on tähtis seepärast, et see võimaldab noorkotkail, kui nad on vabad ja kui nad seda soovivad, ilmuda pealtkuulajatena aukohtusse, mis on väga soovitatav, kuna nad seal võivad palju õppida juure, ning see kasvatuslikult avaldab neile väga head mõju. Samal põhjusel on aukohtu istungid ka avalikud ja kuulutatakse kinniseks vaid neil puhkudel, kui see vanakotkale või malevkonna vanemale näib olevat vajaline.

Aukohtu istungile tõsisema ja väärrikama ilme andmiseks tuuakse välja vastava rühma või malevkonna lipp. Seepeale aukohtu eesistuja avab istungi ning loeb ette vastava käskkirja paragraafi, mida kõik kuulevad püstijalu. Kui kohtuistung avatud, istuvad kõik, ja eesistuja kutsub kaebaja (kui säärane olemas), kaebealuse, tunnistajad ja teised asjaosalised kohtulaua ette, mille järele ta kõikidele ütleb tõsiselt:

„Noorkotkaste lipu juures olete pühalikult töötanud pidada noorkotka seadusi. Esimene seadus ütleb: „NOORKOTKAST VÕIB USALDADA.“ Tuletan teile seda meeles, et võiksite praegusel aukohtu istungil anda seletusi, JÄÄDES PUHTAKS SÕNAS, MÖTTES JA TEOS.“

Järgneb asjaarutamine. Üks kohtuliikmetest refereerib faktilise materjali. Seepeale päritakse kaebajalt ja kaebealuselt, kas see oli nii. Kaebaja ja kaebealune annavad oma seletuse. Tarbekorral küsitellakse tunnistajaid ja teisi asjaosalisi. Seletusi võivad kaebaja ja kaebealune anda nii palju, kui nad soovivad, kuna tunnistajad ja teised asjaosalised vastavad vaid kohtuliikmete või kaebaja ning kaebealuse poolt esitatud küsimustele. Kaebajal ja kaebealusel on ka õigus aukohtule esitada kirjalikke ja asjalisi tõendusid ning tunnistajaid, kui ka oma volinikuna ja eestkostjana läkitada kohtusse teisi noorkotkaid ja noorhauid.

Kui asjaarutamine on läbi, lahkub aukohus asja endavaheliseks kaalutlemiseks ja otsustamiseks, kusjuures kõik püsti tõusevad.

Aukohus võib asja ära otsustada, võib ka uute küsimuste esitamiseks istungit jätkata, tarbekorral isegi uue istungi määrata, kui kerivad päevakorrale uued, selgitamist vajavad küsimused. Sel puhul võib aukohtu eesistuja kaebealuse palvel samu tunnistajaid, kes esinesid esimesel istungil, kutsuda välja ka järgmiseks istungiks, kui ta selle tarviliku leiab olevat.

Aukohtu uuesti istungiruumi ilmumise puhul tõusevad jälle kõik püsti. Samuti seisavad kõik püsti otsuse kuulutamise ajal.

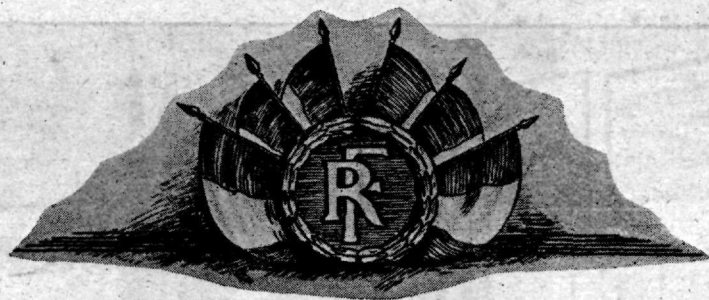
Kohtu eesistuja loeb otsuse ette ja teatab, et see maksva korra järele esitatakse kinnitamiseks malevkonna vanemale. Pärast otsuse kinnitamist avaldatakse see vastava üksuse vanema käskkirjas, missugusest momendist ta astub seaduslikku jõusse.

Kui kohtuistungil arutusel olevad asjad on läbi, kuulutab eesistuja selle lõpetatuks ning üksuse lipp viiakse tagasi oma hoiukohale.

Aukohus võib teha järgmised otsused:

- a) kaebealuse mõista õigeks;
- b) määrata noomituse;
- c) tagandada ametikohalt;
- d) avaldada märkuse käskkirjas;
- e) ajutiselt tagandada üksuse liikmete hulgast;
- f) anda süüdlasele võimaluse oma süütegu parandada;
- g) süüdlase tagandada jäävalt üksuse liikmete hulgast;
- h) süüdlase tagandada jäävalt üksuse liikmete hulgast, sellest üksuse või noorkotkaste aegkirjas kuulutades.

Karistusi võib määrata ka tingimusi, mis puhul karistus jääb täide saatmata, kui teatud aja jooksul süüdimõistetud hoidub igasugusest uuest eksimisest.

PRANTSUSE MAAILMASÕJA-MUUSEUM

Mina ja minu prantsuse sõber olime kõnelnud poliitikast ja maailmasõjast ja mina olin pillanud lause: — Teie võitsite küll sõja, aga mis teil oli kasu sellest?

Puhtprantsuse öla-kergitus.

— Rien du tout... ei midagi...

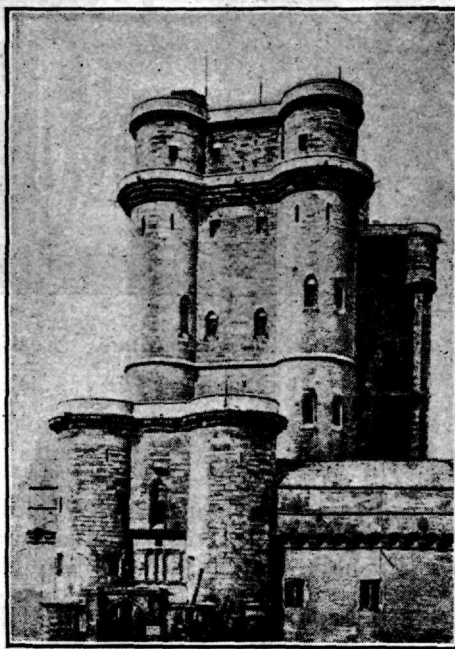
Pilgukese hiljem — ta siiski lisas:

— Või ära ühti, oli sellest kasugi, läheme, ma näitan...

Ma ei viivitanud, vaid järgnesin seltsimehele. Astusime maa-alusesse rongi, mis viis meid Porte de Vincennesini, istusime siis trammile ja paarikümne-minutilise sõidu järele teatas minu kaaslane, et olime päral. Meie ees kerkis üles vägev kindlus: Château de Vincennes. Ukse ees seisev vahisõdur ei pöörnud meile mingisugust tähelepanu ja me marssisime läbi avarate hoovide, mööda gooti kabelist ja kasarmuehitisist, kuni saabusime suure, toreda 16. sajandi stiilis ehitatud palee ette. MÜSEE DE LA GRANDE GUERRE... Maailmasõja muuseum...

Mida selles muuseumis siis on? Kõike võimalikku, mis mingil moel liitub või puudutab maailmasõda. 170.000 erisugust eset, kasaka kannukseist alates tankideni (tankid ja suurtükid on küll asetatud invaliidi-hotelli, aga moodustavad siiski osa maailmasõja-muuseumi kogudest). Sel põhjusel on võimatu lühikese artikli piirides kujutada kõike huvitavat ja nägemisväärset: vaja rahulduda ainult mingisuguse huupi ülevaatega, jutustada sellest, mis millegi pärast eriliselt huvitas või torkas silma.

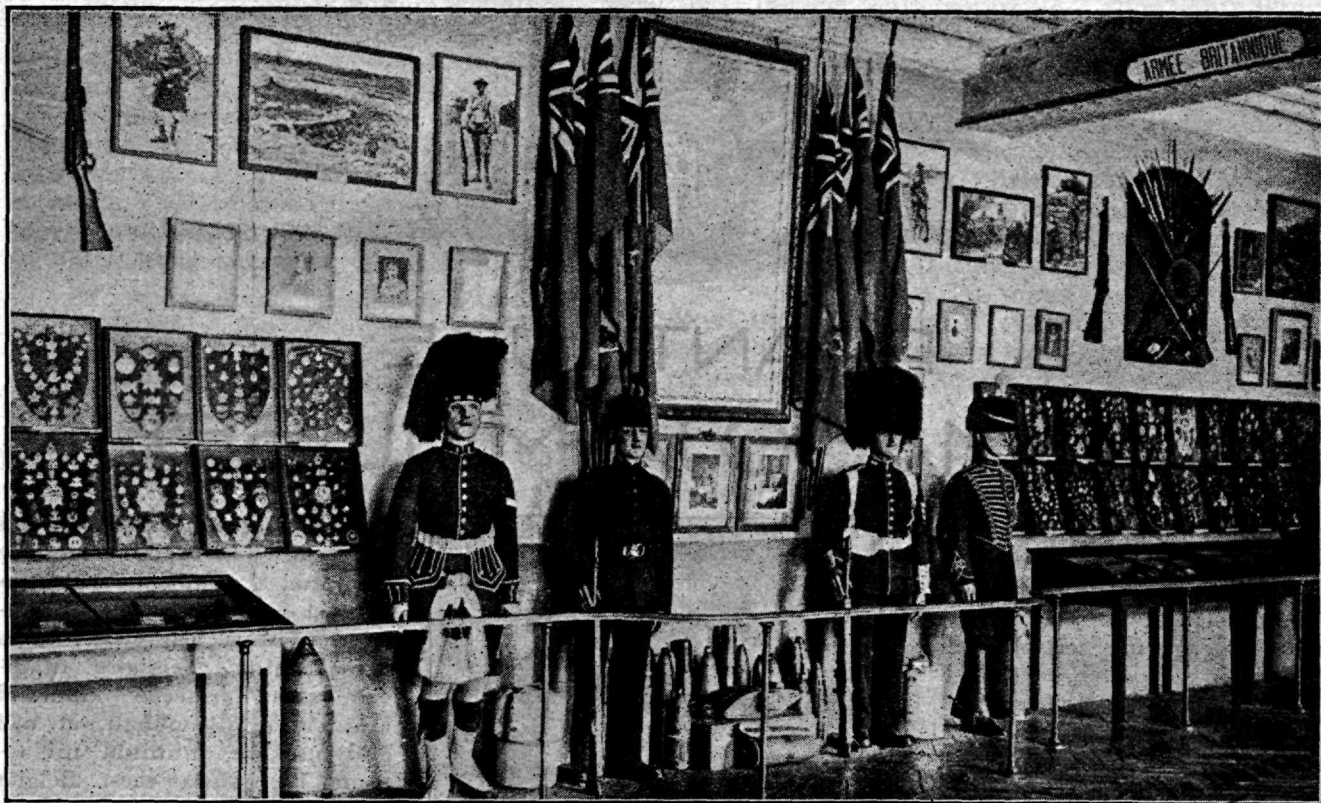
Eriti mõjuavaldav on Ungari oma, mis avaldati kohe pärast Trianoni rahulepingut. Entente on loonud Ungari piirile neli uut Elsass-Lothringeni.

Château de Vincennes: peavärv.

Samuti naerusünnitavad on taas venelaste Ida-Preisi elanikele määratud teadaanded, milles venelased suurustavad, et nad tulevad päästma idapreislasi saksa barbarismilt. Belgiasse tungivate saksa armeede kindralid kinnitavad jälle pühalt, et nad olid otsekohe sunnitud nii tegema, et kaitsta vaest Belgia prantsuse röövlite eest ja et saksa vägede Belgiasse tungimise mõjuteguriks oli ainuüksi ääretu ligimesearmastus. Üks prantsuse plakat jälle kuulutab, et SUR LA TERRE ENNEMIE LES PRISONNIERS RUSSES MEURENT DE FAIM — „vaenlase maal vene vangid surevad nälga“, ja kutsub üles saatma neile armuandena pakke. Sõjavangide saatust Saksamaal maalikse õudseis värves, aga üks šveitsi teadaanne tõendab, et nende elu ei võinud olla nii eriliselt kole. Selle teadaande tekstiks on nimelt: KUNSTSALON WOLFSBERG, ZÜRICH. AUSSTELLUNG DES BELGISCHEN KUNSTMALERS. WERKE AUS DER KRIEGSFANGENSCHAFT. Kui härradel sõjavangel oli aega maalida pilte, siis on peaaegu häbematu kõnelda raskest saatuses. Ja kui „armupakke“ ei toimetatud ikka alati kohale, siis polnud süü sugugi alati vangivalvureis, vaid saatjais, kes peitsid pakkidesse kihutuslehti.

Naeru kisivad suule postkaardid, mida sakslased olid valmistanud eeskätt Pariisi vallutamise mälestuseks! Ühes saalis oli kaunis suur pilt, mis kujutas saksa veealust paati, tagapinnaks udus sinetav Inglismaa parlamendihoone, ähvardava allakirjutisega: ES KOMMT EIN TAG — tuleb päev... Sõja ajal sakslased tundusid olevat palju vihased Inglis- kui Prantsusmaale: Prantsusmaa oli nende armas riiuveli, keda tuli pehmitada, aga Inglismaa

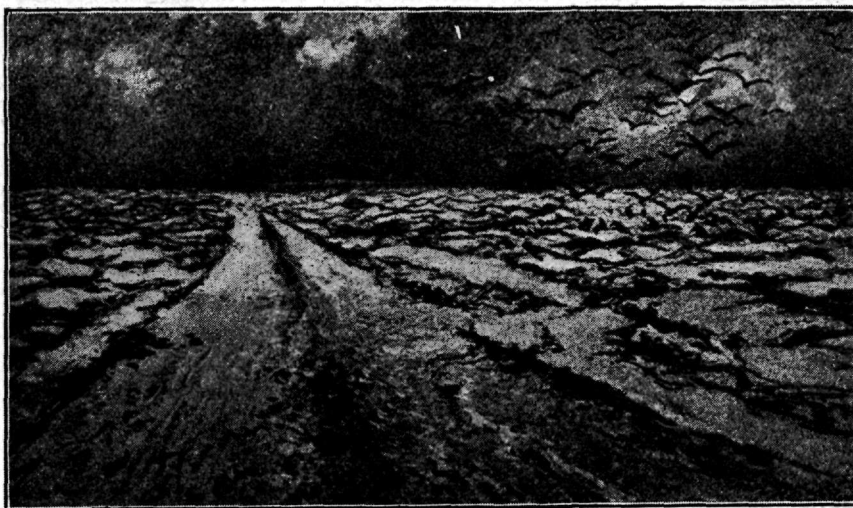
Prantsuse truu liitlase Inglismaa osakond prantsuse sõjamuuseumis. Keskel inglise sõdurid tüübilisis peakatteis.

kutsumata võitlusse liitunud kõrvalseisja. Seda inglisiha kujutavad eriti hästi Saksas valmistatud teekannud, millele küljele on trükitud: GOTT STRAFE ENGLAND! — Jumal karista Inglismaad! Oma plakateiski sakslased tarvitavad Inglismaast peaaegu ainult nimetust HAUPTFEIND — peavaenlane. Meiseni portselanitehas taipas teha „geschefti“, lastes iga võidu järele turule uusi portselanist söögiriistu, mis olid ilustatud loorberipärgade ja kirjutistega: SOMME, DINANT, LÜTTICH, BRÜSSEL, ANTWERPEN, VARSOVA, BELGRAD jne.

Eriti huvitavad on sõdurite rindel valmistatud lugematud pisiasjad. Taidlikult nad on voolinud granaadikildudest, suurtükikestadest ja peamiselt parandatult säilinud suurtükitorude otstest, kes missuguse eseme, sörmuseid, käevõrusid j. m., karrikatuure keiser Wilhelmit jne. Vaevalt kellestki teisest tehti sõja ajal nii palju pilkepilte kui just keiser Wilhelmit. Muuseumis on mõningaid venegi karrikatuure — muide õige õnnestunud — aga ei saa jätta siiski muigamata, vaadeldes joonistusi, milles üks venelane hävitab kogu saksa kompanii või milles sakslased on kujutatud söödikuiks, keda venelased käsitavad mingi Flit-priisiga. Üks pilt kujutab sõdivate riikide peamehi kaardimängus: kuningas Georg, keiser Nikolai ja president Wilson mängivad suurte higitilkade hiilates otsal, selle asemel on keiser Wilhelmi ilme otse särav — temal on käes kaardid: Hindenburg, Ludendorff, Tirpitz, Zeppelin, Mackensen jne.

Sõjas kannatanud ja tuntuimate isikute mälestuseks ja auks leiduvaid medaleid on muuseumis rikas kogu, alates ertshertsog Franz Ferdinandi tapmise puhul leitud medalist kuni medalini, mis esitab võidujoobnut, aga peaaegu puhtaks kitkutud Galia kukke kiikumas liitriikide lippude kohal. Kohe sõja süttides leiti saksas „Von Kluck-medal“, mis esitab saksa ratsanikku ja on varustatud kirjutisega „nach Paris“. Sama medali „uues trükis“ on allkiri „nach Paris“ kadunud. Just Saksamaalt neid medaleid leitigi ohtrasti ja põhjused on väga mitmesugused: laste, isamaa tulevaste kaitsjate, auks, sõjaleskede auks veel erilisi „vaskkatelde ohverdamise“ ja pillamise vastustamismedaleid! Satiirilisedki ained on üldised: seal näiteks medal, millel tiiger Clemenceau lakub oma pommist haavatud käppi, seal teine, millel revolutsiooniline madrus ajab taga keiser Wilhelmi, ja edasi kujutis elaja ilmega neegrist, kel on peas prantsuse kübar — ta on „galia“ kultuuri esindaja punahabemike „barbarite“ Rheinil. „Lusitaania“ mälestusekski on leitud medal: reisijad astuvad laeva ja sissepääsu kohal seisab surm lippude valvajana.

Sõda puudutavaid maale ja joonistusi on muuseumis kokku umbes 10.000. Akvarellest on õige suur osa tehtud ise „koha peal“, nagu öeldakse, samuti nagu kahtlemata enamiku muude piltidegi ained. Sellest on tingitudki nende enamajao mõjuvus: need on vahendatud, võimsad, realistlikud, sa-

F. Flamengi masendav maal: „Le Chemin des Dames“.

geli oma sünkuse tõttu otse masendavad. Seal näitaks François Flamengi akvarell „Le Chemin des Dames“ — milline on painajalikult lage, kooljaline. Madalal rändavad rasked pilved, hävitatud, lummepeidetud maa, tuhandete jalgade lobjakale sõtkutud tee, kaarnate parv, niiske tuuline ilm... Või sama maalija teine pilt „Sur l'Yser“: prantsuse väesalgad edasimarsil, jooksukraavide määrdunud, savihallid mehed atakeerimas pioneeride rutuga kokku kohmitud hädasildu... vaenlase granaadid tulevad uludes ja vingudes ja külavad tuld ja surma... Just seepärast, et Flameng on kõigest ise kogenud, ta on suutnud panna oma maalidesse tõelikkuse tunnet ja sõjahinge, ega ole ta kuski vääratunud voolimast taeva pilvi, lehvivate lippude vormi või kujutama kõige üle früügiatanudest Prantsuse ja Marseljeesi geeniust. Ta on näinud sõja tõelist nägu.

210 mm saksa kahur sõjamuuseumi hoovis.

Kui soovime saada eriteateid maailmasõjast osavõtnud maade armeedest, lahkume Vincennes'i kindlusest ja siirdume Invaliidihotelli. Seal on neile igapäevale varustatud osakond: seal seisab lühi-

Sakslaste teekann maailmasõja päevilt vihast lõõmava pealkirjaga: „Jumal karista Inglismaad.“

kuues skotlane ja inglise kaardisõdur suures karunahkses kübaras, seal on pisikene vidusilm jaapanlane ja seal salakaval ja inetu portugallane. Serblasil näib olevat üsna naerdavalt palju aumärke (kaunis himukad neile näivad olevat prantslasedki), rumeenia sõdurid on rietatud nagu operetiks. Seinule riputatud tabelid ilmutavad üsna täpselt iga osavõtnud riigi jõudu. Selle järgi näiteks Inglismaal oli sõjariistus novembrikuus 1918 kokku 9.669.311 meest ja inglase lihtne kirjutis teatas lõpuks: DIED FOR THE EMPIRE 1,069,825 — keisririigi eest langenud 1,069,825 meest. kindlasti keegi ei pidanud sõda korraga nii laia maalal kui tšehhid. Tšehhoslovakkia

F. Flamengi teine sõjapilt „Sur l'Yser“.

armeele langev suur kaart on huvitav nagu põnev romaan. Tšehhe teenis esialgu teatavasti Austria armees, võideldes Poolas, Karpaatides, Serbias ja Itaalias. Siis oli Prantsusmaal sõdimas eriline tšehhi armee sakslaste vastu. Ameerika armees neid oli tuhande võrra ja venelased olid ka moodustanud oma tšehhi sõjaväe. Revolutsiooni puhkedes Venemaal riisusid tšehhi sõjavangid Siberis vahtidelt relvad ja võitsid peagi endi kätte kogu Ida-Siberi raudtee. Moodustanud armee, nad Kolčaki liitlasena võitlesid enamlaste vastu. Edelas nad olid ühinenud mõnede kasakast-kindralitega, kes võitlesid enamlaste vastu Saksa liitlasena — kellega jälle tšehhid olid sõjajalal. Nii-siis — kirjavust ja segadust parajalt. Nendega ühes võistlesid poolakad, keda võitles Saksa, Austria, Prantsuse, Itaalia, Vene ja Ameerika sõjavägedes.

Muuseumist lahkudes ei malla-
nud jätta sõnamata:

— Ja ometi nende miljonite kaotus oleks võinud olla hästigi välditav...
Armas J. Pulla — „Hakkapeliitta“ järgi.

Kommunistliku paradisi õisi

Nõukogude sunnitöö produkt ei pääse Ameerika turule

„Meil ei ole ahelaid, meie maal ei ole orjapidajaid ega orjust.“ Nõnda kõlas kord Ameerika põhjariikide võitlushüüd lõunariikide vastu, kui algas nende vaheline sõda orjuse pärast peale seda, kui põhjariigid hoolimata äriliste soodustuste kaotusest keeldusid välja andmast lõunariigist põgenenud orje. Sama võitlushüüd kõlab praegu jälle Ühendriigis, kuid Nõukogude Venemaa vastu sunnitööliste kasutamise pärast eksportkaupade valmistamisel. Mõni aeg tagasi keelati näit. kahele Vene laevale Ameerikasse toodud puumassi väljaladimine esialul ära ning alles pikkade sekelduste järele anti selleks viimaks luba. Kuid Ameerika avalik arvamine sõdib ägedasti selle loa andmise vastu. Seepärast valitseb ägedasti selle teadmatus, missuguse saatuse osaliseks saavad järgnevad 80 laeva Venemaa kaupadega. Kogu see asjaolu sünnitas suurt ärevust ning juhtis kogu maailma tähelepanu olukordadele, mis praegu valitsevad Nõukogude Venemaal.

Kui Ameerikas pandi maksuma seadus, mis pidi kõrvaldama osalise või täielise sunnitöö abil valmistatud saaduste konkurentsi vaba tööga valmistatud saadustele, siis ei võinud seaduseandjad muidugi aimatagi, et seda seadust palju hiljem tuleb võtta käsitusele läbikäimises n. n. vaba sotsialistliku tööliisriigiga. Tol korral oli see seadus sihitud mõne Lõuna-Ameerika ja idapoolse riigi vastu, kus mitmesugusel kujul püsib alles teatud sunnitöö laad. Öeldes lihtsalt, selle seaduse ülesandeks oli ameeriklase töö kaitsmine turu ülejuhtamise eest odava konkurentskaubaga. Sellel seadusel on olemas kaks kuju, milledest teine astub jõusse alles 1932. aastal. Selle seaduse järele loetakse sunnitööks kaupade valmistamine sunniviisilise ja karistusahvarduse mõjul tehtud töö abil. Ühelt poolt on see seadus sihitud mõnes Lõuna-Ameerika riigis tarvitusel oleva n. n. peonitöö vastu, mis endast kujutab võlgniku teatud pärisorjuse laadi. Peon (=sulane) on maaomaniku võlglane ja peab võla tasuma tööga. Teiseks on see seadus sihitud nende asumaade vastu, kus tööandjal või riigivõimul tööandja nõudmisel on õigus töövõtjale määrata kehalist karistust. Kogu see mainitud seadus on seega selgesti sunnitud igasuguse töö vastu, mis ei ole vabatahtlik ses mõttes, et tööline vaba riigikodanikuna võib esineda tööpakkumisega. Seega tunnustatakse selle järele vaid sellast tööd, mida tehakse vabatahtlikult ning mille tegemata jätmisel võivad järgneda vaid tsiviilõiguslikud nõudmised, mitte aga ihulised nuhtlused.

Nõukog. Venemaa ujutab maailmaturu üle eriti odava puukaubaga, kuna ta selles on välispool võistlust, sest metsa on tal mõõtmatul hulgal ning sunnitööliste soetab ta endale.

Tsaristlikul Venemaal oli juba pärisorjus teatud sunnitöö laadiks. Talupoeg pidi töötama mõisniku kasuks erilise tasuta juba vaid seepärast, et mõisnik oma isikuga teenis riiki. Sellest oli tingitud ka see suur pahameeletorm, mis pääsis valla Venemaa, nende hulgas ka Baltimaade, mõisnikkude hulgas, kui Aleksander II 1861. aastal kaotas pärisorjuse, vabastas talupojad, mõisnikult aga seeläbi võttis ta maa-ala tasuta harija. Pärisorjuse kaotamisega lõpetati siis teatud, Venemaal 350 aastat kestnud, sunnitöö laad.

Teine, päris sunnitöö võeti suuremal määral kasutamisele alles siis, kui Venemaa oli vallutanud Venemaa. See oli karistuseks, mis oma raskuselt ületas igasuguse vangistamiskaristuse, kuna karistatav oli sunnitud tegema kõige raskemat kehalist tööd.

Millist tähtsat osa etendasid Venemaal asumisele saatmise süsteem ja sunnitöö, ilmneb kõige kujukamalt asjaolust, et Venemaa euroopa osas puudusid hoopis vangimajad pikemaajaliste vangide jaoks. Üldiselt valitses tendents, et üle nelja-aastasele sunnitööle määratud saadeti välja Siberisse, vähemate karistuste juures ei „tasunud“ end „saatmiskulud“.

Asumisele määratud oli kolme liiki: sunnitööliste, sunniasunikud ning lihtsalt väljasaadetud, s. o. sellised, keda esialul ei sunnitud kindlale asumisele. Kolmeks tähtsamaks rajooniks, kuhu saadeti sunnitööliste, olid Kara kullakaevandused, Nertsinski hõbedakaevandused, mis mõlemad asusid Transbaikalis, ning Sahalini saar.

Pärast vene revolutsiooni puhkemist likvideeriti teatavasti kõik sunnitööliste vangimajad ja sunniasundused, ning kõik nendesse paigutatud ja asumisele määratud kui ka sunnitööliste pöördusid kodumaale tagasi. Kuid Nõukogude võimumehed asusid peagi jälle „jultunud ja nurjatute tsaristlike meetodite“ käsitamisele.

Juhuslikult, saatuse määramisel satuti Ameerikas asjaolule, et Vene puukaup on raiutud ja laevadele laaditud sunnitöö abil. Üks sadamatööline, kes oli paigutatud vahina Venemaalt tulnud puumaterjali juure, silmas palki, millele leidusid iseäralised tõkkes. Seda palki katsid kogu ta pikkuses arusaamatud kirjamärgid. Toodi kohale vene keelt valitseja mees, ja see luges palgilt, et üks sunnitööline, kes oli võtnud oma palkide laadimisest, sel teel püüab teatavaks teha maailmale, missugustes koledates tingimustes tuleb töötada sunnitööle määratud „poliitilistel“. Ihukatteks olevat neil vaid räbalad, toiduks vaid vesi ja leib ning kaksteistkümmend tundi pidavat nad töötama.

Neist teadetest jatkus, et ärevile ajada kogu Ameerika avaliku arvamise. Vahepeal on mitmele sunnitöölinele läinud korda põgeneda ja nende suust saadi kuulda, et Arhangeliski piirkonnas üksinda umbes 70.000 sunnitöölist on ametis ainuüksi metsa raiumise ja laadimisega, kõnelemata paljudest teistest, keda kasutatakse muudeks töödeks. 200- ja 300-mehelistes salkades saadetakse neid sadamasse, kus neil tuleb teha kõige raskemat tööd. Nad ei saa ei suhkrut ega liha ega tubakat, küll aga vahetevahel napsu.

Kui need andmed said teatavaks välismaal, eriti Ameerikas, kutsus sisekomissar moodunud kuul Moskvasse kokku konverentsi, millele võeti kõne alla sunnitööliste ja -asumiste küsimus. Seejuures selgus — mis ju meile ei ole enam ammugi uudiseks —, et GPU on ainukeseks asutiseks, kes tohib võtta ette sunnitööle määramist „administratiiv“-korras. GPU otsuste tegelik läbiviimine on alluv sisekomissariaadile. Kui varem vähem kui nelja aastaga karistatud jäeti kohalikkudes vanglatesse, siis on seda soodustust nüüd vähendatud kolme aastaga karistuseni. Viimasel ajal aga, mil alustati suuremõdulist sunnitöö kasutamist metsa- ja kivisööpiirkonnas, tühjenesid vanglad kiiresti, kuna ka vähema karistuse määraga vange on hakatud saatma sunnitööle. Peale selle asub Venemaal veel terve rida koonduslaagreid, milledesse nüüd saadetakse neid vange, keda on karistatud kohtulikul teel ja Nõukogude Venes maksvate seaduste põhjal. Kõik teised aga, seega kaugelt suurem enamus vangistatuist, saadetakse Solovetski kloostrisse ning sealt metsatööle. Sest see kaugelt suurem enamus koostub poliitilisist „roimareist“, keda GPU on määranud sunnitööle „administratiivsel teel“.

MÄÄRIMAA JA TEMA KOOPAD

On kena augustikuu hommik, kui kürrong meid kannab Brünnist hoogsal tempol Blansko jaama poole, mis asub Brünn-Praha vahelisel teel. Sõidame Kesk-Chehoslovakkias, millel veel on vanaaegne Määrimaa nimetus. Oieti ongi see õigustatud, sest enam kui aastatuhande eest on ju asunud siin iseseisev Määri riik, kus esimest ristiusutööd on teinud ka säärased kuulsused nagu Kirillus ja Methodius, kes vene rahvale on muretsenud nende praegused kirjatähed (Krillitsa). Nende töö on aga hiljem tühistanud pealtingiv katoletsism. Maa ja rahva pärast on hiljem võidelnud nii frankide kuningas tuntud Karl Suur kui ka poolakad, ungarlased ja tšehhid. Austria 1849. aastal antud uue konstitutsiooniga kuulutati maa Austria kroonimaaks, kuid see maale toodud rahu oli vaid väline. Määrilaste endi unistuseks olevat ikka olnud alluda kuulsale Böömi kuninga Wentsele kroonile, mis ka nüüd on teostunud.

Maa ise on täis ajaloolisi vastolusid. Ka endisest võimsast protestantlikust liikumisest, mida kord Johann Huss alustanud ja juhtinud, pole midagi jäänud järele, kuigi Hussi ausammas veel praegu ehiv Praha kõige ilusamat platsi linna raekoja ees ja Huss on endiselt tšehhi rahvuskangelane. Ja kui süit 1618. aastal hakkas peale 30-aastane sõda raehärrade väljaviskamisega raekoja saali aknast, suurim ja hävitavam sõda, mida ajalugu ja usulised liikumised üldse tunnevad, siis näib see küll iseäralise saatuse naeratusena, et otse 300 aastat hiljem pidi tulema tšehhi vabastamine 1918. aastal.

Kuigi muidu välisilme on euroopaline, peetakse süiski kinni slaavlaste ideoloogiast. Seda tunnistab peale muu ka nähe, et endised saksaanimelised linnad ja maakohad on nimetatud ümber böömipäraseiks. Nii on saanud Brünnist — Brno, Oderbergist — Bochumin, Teresienstadtist — Teresin, Ollmützist — Olomauce jne.

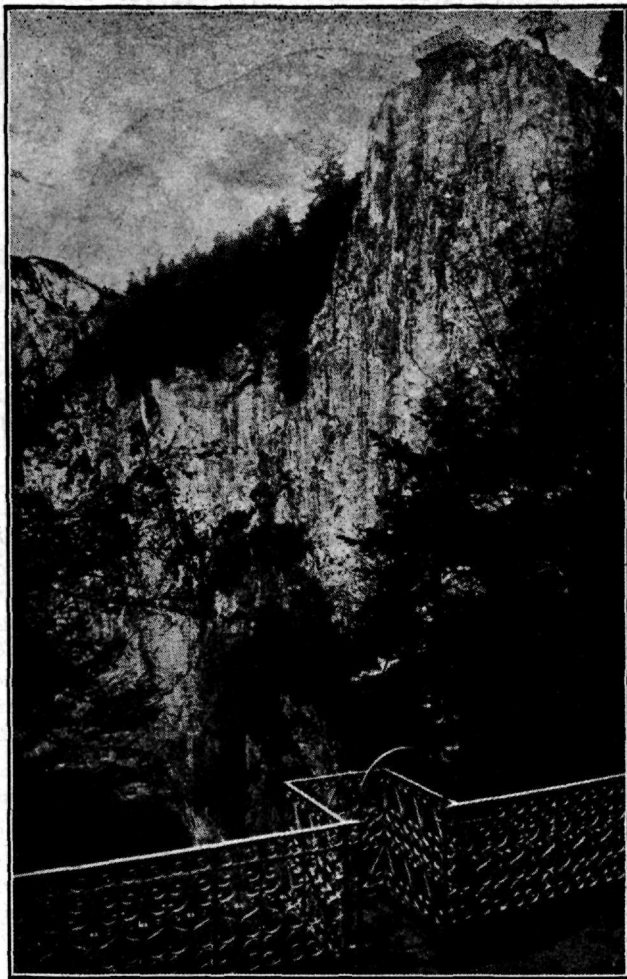
Böömi ja Määrimaade rahvaste kokkuleppe ja üksteisest arusaamise küsimus on keerulisemaid ja raskemaid. Rüigi rahvaste tüveks on küll böömlased (tšehhid) — 6 milj., slovakke on 2 milj., kuid sakslasi sealjuures on 3 miljonit. Nii panevad germaanlased slaavlaste 8 miljoni kõrvale 3, kusjuures puhtböömlasist

teeb see välja poole viimaste arvust. Ka on näha ja tunda veel rohkesti läinud aegade germaniseerimise jälgi. Kui nüüd meele tuletada, et tšehhoslovakkia on terve Ida-Euroopa kontingendi slaavlaste-rassist kõige läänepoolsem, mis kiiluna on tunginud puhtsaksa rahva keskele, siis on arusaadav, kui õrnad võivad siin olla rahvusküsimused, seda enam, et viimasel ajal nende esilekergitamine näib toetuvat rasside mõttevõimudele, nii öelda loodusjõudude kandevõimele.

Möödume paljudest vabrikust ja tehastest, mida raudteel võib silmata nii üksikult kui ka tervete rühmade kaupa. Tšehhia on suurevõimeline tööstusmaa, sest tema maapõue varandused on arvatud. Ka meie väike kodumaa tarvitab tšehhi tööstussaadusi, olgu see maitseainete või tekstiiltööstuse alal.

Augustikuu päike saadab viimseid palavaid kiiri maa peale, ilmad on väga kenad. Täna seisab reisikavas ees suurim päev, sest soovime külastada neid, kellest muinasjuttudes juba palju oleme kuulnud varajases koolipõlves ja veel varemgi, mitte kedagi teist kui maavaimu endid. Öeldakse küll olevat vaimu vetes, õhus ja isegi tules, kuid maavaimud olevat need kõige vanemad, tühedamad ja targemad. Nad elutsevat eriti mägede koopais ja nende hoida olevat maapõue varandused. Seega olevat nad palju rikkamad kui ükski teine maapinna elanik.

Ja kõne pöördubki maavaimudele. Mõned reisi-kaaslased teavad jutustada, et need olevat samuti kui inimesed ka mees- ja naissoost. Kuna neil olevat inimeste välimus ja keha, võivat nad aga ka saada tige-daks ja kurjaks, kui neid ärritada. Ise aga nad armastavat ka inimesi narrida ja tögada, kui see neil peaks korda minema. Nii olevat kõiksugu maapõue varanduste otsimised, mis ette võetakse seal, kus neid polegi, sisendatud maavaimudest, et viia inimesi eksiteele ja nende üle siis pihku irvitada. Kui aga inimene peaks sattuma nendega heasse vahekorda, siis olevat nad truud ja tegevat uutele sõpradele palju head. Nende keskel olevat nii mehi kui ka naisi. Viimased olevat väga ilusad, nõiduslikult kenad, kes suutvat välja kanda ka nõudlikema iludusvõistluse konkurentsi. Nii oleme luulevallas unistades jõudnud Blansko jaama,

Kuristik Matsocha, sügavus 138 m.

kus astume välja rongist. Oleme seega Karsti mägestikus.

Karsti mägestik on õieti Alpide idapoolne osa, selle jatk. Seepärast on nimetus õige laialine ja ta haarab ka kaugeid Määrimaa mägesid. Mägestiku mineraalsisu on kerge paetaoline lubjakivi, mistõttu siin ka mitmesuguste loodusjõudude kaastegevusel on võinud tekkida palju kuristikke, lõhesid, pragusid ja orge, nii-süis õige rohkesti mäevaimude (gnoomide) peidupaiku. Ka olevat mägestikus palju salajögesid, mis kilomeetrite pikkuselt maapõues voolates viimaks kuhugi väljuvad. Peaasjaliselt ongi vist ju see veejõududest esilekutsutud geoloogiline nähtus, mille vaatlemisele soovime asuda.

Jaamas ootavad meid suured lahtised autobused, kuhu igäühte sisse mahub oma paarkümmend isikut ja enam veel. Meil pole veel sääraseid olemas ega luba sääraseid käima panna ka meie vaevalised teelud. Sarnane suur veoloom liigub süüsi kiiresti ja julgusti mööda teekäände ja mööda mägede servi üles. Peaks aga siin juhtuma õnnetus, süis oleks ka ohvrite arv suur. Sõita sarnastes autobustes seltskonnaga on kaunis kena, sest ümbruse ja looduse vaatlemine on või-

maldatud paremini kui kinnises veoriistas. Kuid tegelikult ongi koobaste vaatlemine võimaldatud vaid suuremate gruppide viisi, kuna nende vaatlemiseks korrashoiuks ja teenimiseks on ametis kaunis hulk inimesi, kellele see on igapäevseks teenistuseks. Alla nelja isikut sisse ei lastagi, ja kui seks on soovijaid, süis peavad need vähemalt nelja isiku piletid muretsema.

Sõidame päralt, niinimetatud Felsenmühlesse, kus autobustest väljume ja jala tuleme esimese koobastiku, Katarinenhöhle, juure. Siin lunastatakse piletid kõigi koobaste vaatlemiseks, mida kokku on viis tükki. Esimese koobastiku uks avatakse ja astume sisse, ees juht, karbiitlatern käes. Kuigi sees igal pool on elektrivalgustus, võetakse süüsi veel latern kaasa, sest ka elektriga võib juhtuda, et ta kustub, ja koobastiku juhatuse ja valitsuse ei soovi, et võõrad viiksid sarnaste äparduste tõttu koobastikust kaasa halvad muljed. Trepp viib keerdu-käärdu küll pahemale, küll paremale, vahest langedes sügavusse, vahest tõustes. Katarina-koobastiku nimetus tulevat sellest, et süia kord sisse olevat sattunud Katarina nimeline naine, kes pole enam leidnud väljakäiku ja kes süia surnud.

Koobastikku peetakse kogu Karsti mägestikus üheks suuremaist, sisemisi ruume on mitu, nende seas mõned kaunis avarad, kogupikkuses üle kolme kilomeetri. Esimeses suures ruumis satume kuristikku äärele, kust kive alla visates nende langemine kostab vastu kauemat aega, tunnistades nende arutusuurt sügavust. Mis aga koobastikku tulles nalja kombel arvatud koobaste vaimudeks, osutub tõenäoliseks teisest küljest. Nii tõendatakse, et sügaval kiviajal siin elanud kivijärgi elanikud, metsloomade nahkadesse mähitud inimesed, kes vist oma tolaaegsetes igapäevsetes eluaskeldustes polnud mitte vähem elurõõmsad kui tänapäeva inimesed. Järgnevas ruumis leidub samuti määratu suur sügavus, kus allahüüitud häälekaja kostab vastu neli-viis ja enamgi korda selgelt ja harilikule kõrvale kõigiti arusaadavalt. Süit veel allapoole ronida on küll lubatud, kuid vahid hoiatavad, et kui seda keegi sooviks teha, süis tehku seda oma riisikol, nemand kaasa ei tule ega kannu selle eest ka mingit vastutust. Müidugi ei leidu enam säärase tõsise hoiatuse juures soovijaid, seda enam, et maa sügavuses igasugune juurepääsutee on tundmatu ja valgustuse puudusel tuleks seda teha pilkases pimeduses.

Koobastiku laest tilgub ühtelugu alla lubjavett ja sõrmega seda katsudes võib tunda kerget lubjavee maiku. Tilkumise tagajärjel ongi koobastikud täis ilusaid mahavalgunud ja siin ärakuivanud lubjavee kuivatisi. Nii hakkab tilkumise tagajärjel koopa laest lubjaveepurikas aegamööda pikenema, kuni ta viimaks ühineb koopa põrandaga. On ta lae all alles rippumas ja oma otsaga põranda külge puutumata, kutsutakse teda stalagtiidiks. Kuid purika otsa ei jää kõik vesi peatuma, müist tilgub süit alla põrandale, kus ta pikema aja jooksul maas hakkab sünnitama uut kogu, mida kutsutakse stalagmiidiks. Vahekohtale tekkinud purikat, mis ühendab stalagtiiti ja stalagmiiti, kutsutakse stalagnaadiks. Koobastike laed on täis sarnaseid valmimisel pooleli jäänud purikaid, mis iseseisuse vaatepildi annavad — noore kuusemetsa istan-

duse sarnase, mis on vastupidi kinnitatud koopa lae külge.

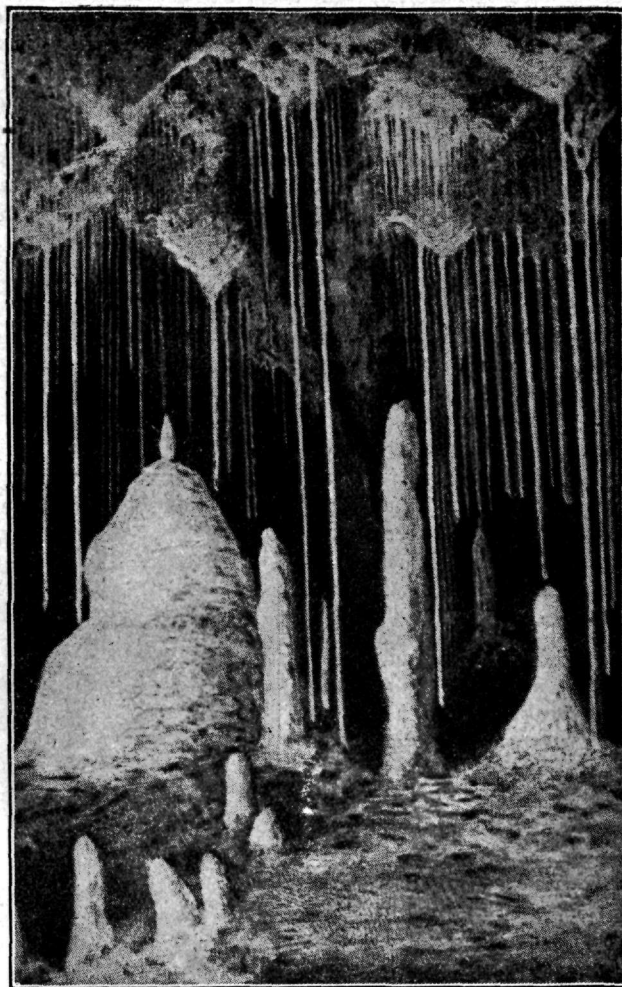
Juht võtab puutüki ja koputab arvukate reas seisvate mitmesuguses pikkuses stalagtiitide pihta, misjärele need annavad isesugust kellade helinat. Üldiselt on kivinenud stalagtiidid kaunis kõvad ja, mis neile annab iseäranis ilusa ilme, nad on väliselt kollakas-valged.

Tilkumisel on stalagtiitidest sündinud ka palju isesuguseid muinasjuttudes ettetulevaid allegoorilisi kujutisi. Nii leiame sealt ühe koopa, mille stalagtiidid näevad välja nii, nagu oleks seal katoliku tempel ühes altariga, küünlajalgadega, pühakute kujudega ja nende ees põlvitavate palvetajatega. Küll lüheks meeleldi ligemale ja prooviks neid käega, võtaks isegi kaasa, kuid see on kõvasti keeldud ja neile ei pääse ligigi. Seda valvavad koobaste juhid valjult ja harilikel käikudel on neid ikka mitu, üks neist käib reisijate seljataga ja vaatab, et koobastiku iseäraldusi keegi ei puutuks. On ka loomulik. Teissuguse korra juures teeks turistide uudishimu koopad ehk peagi tühjaks. Ka võib koobastikus liikuda vaid teed mööda, mil on mõlemal pool käsi-puud, kust üle astuda ei tohi vaateleja jalg. Ja kus stalagtiidid sellele jalgteele on iseäranis lähedal, seal on need võõraste käte eest kaitstud isegi traatvõrguga. Keha hakkab maa-alusest külmusest võbisema, kui viimaks pärast paaritunnilist rändamist jõuame uuesti sooja pükese kätte. Lõunatame restoranis ja ajavõt-mata asume uuesti vaatlemisprogrammi täitmisele.

Maastik on ülikena. Nüüd jõuame niinimetatud Sloup-Sossuvka koobastikku, mis olevat suurem kui ükski selletaoline maailmas. Ja tegelikult on see koobastik-labürint. Määratu pikkade aegade jooksul on siin veetilkumine tekitanud sarnaseid suuri stalagtiite, et mõned neist on sünnitanud isesuguseid kujusid, üks muuseas veekose. Nagu tõendatakse, suutvat veetilkumine 100 aasta jooksul anda stalagtiidile pikkust vaid ühe sentimeetri. Nii on sarnaste mürakate valmistamiseks kulunud vähemalt 60.000 aastat; seda tõendab kose 6-meetriline kõrgus. Liig muinasjutuline arv paneb mõtlema, missugune pikk ja segamatu vaikus pidi valitsema koobastikus selle ülipika aja jooksul. See võib meid tahtmata ligemale mäevaimude olemasolu fantaasiale. Kuid teadlaste poolt toimetatud uurimused tõendavad neid arve, ja nii tuleb seda uskuda. Kuid mis ongi see nende aastamiljonite kõrval, milledega astronoomid armastavad opereerida taevalaotuses?

Väljudes hakkab autobus meid viima mööda mäekülge üles ja siit saame imestella Määrimaa võlvust, tema orgude ja metsade kenadust. Viimaks ongi mootor meid tassinud kaunis kõrge mäe harjale, kuulsa Matsocha kuristiku äärel. Siit leiame eest restorani ja otse selle eest veranda. Viimase äärel minnes leiame end seisvat sügavuse ees, mida olevat 138 meetrit. Sügavus ise on järsk ja viib loodis alla, mistõttu saame koopa põhja vaadata otse sihtjoones. Nii-siis oleme kõrgusel, mis kaugelt ületab meie Tallinna kõrgeima, Oleviste, torni tipu. All jookseb jõgi. Sügavus oma looduse metsikusega on hirmuäratav.

Koopa nimetus, Matsocha, tähendab slaavi keeles kurja ja tagedat võõrasema. Ja koobas olevatki oma

Ülapeened stalagtiidid ja stalagmiidid.

nime sellest saanud, et kord leidunudki sarnane südame-tu eit, kes siit alla visanud oma võõraspoja, et sellest saada lahti. Eidele olevat ka ikkagi järeletegijaid, sest pole kuristiku vahtide jutu järgi haruldane nähtus, et mõni elustüdinu siit enda heidab alla.

Kuristiku laius on 57, pikkus 95 meetrit ja ta on Määrimaa Boskovitzi ringkonnas vaatlemisväärsmaid looduse sünnitusi. Missugused loodusjõud siin selle sünnitusel tööl on olnud, selle üle pole vaadetes tänapäevani veel ühtlust. Koopa põhjas jookseb oja, mis kalju sügavusest tulles kaob vastaspoolel uuesti maa alla ja väljub vaid kaunis kaugel eemal. Võib ju laius maailmas olla veel sügavamaid kuristikke, kuid ligipääsmatuse tõttu jäävad nad meile kättesaamatuks.

Ei tahaks healmeel sel ruttu lahkuda. Kuid juba kirjutavad teised võõrasteraamatuisse nimesid ja lahkuvad.

Koobastike vahed on mitmekilomeetrilised, kuid ühendus nende vahel on kaunis korralik. Üldine korralashoid on sellekohase tšehhi aktsiaseltsi käes, kes hoolitseb nende sisemuse eest, muretseb sinna valgustuse ja peab ülal koobaste vahte ja kellel ikka veel olevat

uusi väljavaateid seni ligipääsmatute ja avamatute koobaste leidmiseks. See turistidelaine, mis siit igal ajal hulgana käib läbi, annab ettevõttele seevõrra sisestulekut küllalt, et ta võib kasutada muretult seda, mida loodus maale ja rahvale oma küllussarvest on annetanud. Aktsiaselts (Moravski Kras) ise asub Brünis, kuhu on koondatud ka kõik koopaist ja siit ligikonnast leitud kivi- ja loomariigi esemed, peale muude ka mammuti luid.

Kolmandais koopais, mis panevad imestuma oma sisemiste mõõtude suuruselt, leiame sääraseid veetilkumisest tekkinud kujusid, milledest raske on öelda, et need on pimeda looduse juhustlikud sünnitused. Näib, nagu oleks siin peale veetilkumise enda tööd korraldamas olnud ka mingi nägematu käsi. Siin leiame nõia, kure, armastajapaarikese (Hansu ja Greetakese) j. t. kujusid, kuid ka väikese järvekese, kus lapsuke sees suplemas, ema aga kaldal vaatlemas ja ootamas.

Neist väljunud, ligine neme suurima maa-aluse jõe, Punkva, koopaile, mida see veevool võib-olla luge matute aastatuhandete jook sul on valmistanud. Laskume madalasse orgu, kuhu on ehitatud mäeküljele paadisild ja meid on ootamas paadid. Astumegi sisse ja sõidame Punkva jõe maa-alusesse templisse, mil on õige kõlav nimi „Wasserdrom“. Meie all on järved, pea kohal koobaste võlvistik. Siinsed laekoobaste stalagtiidid sünnitavad nii peenikese töö, mis sugust ei suuda valmistada inimene ei kätega ega mehaaniliselt. Meie all olevate järvede sügavus olevat kuni 26 meetrit. Veekoobastiku üksikud nimetused on antud käesoleva aja čehhi ja teiste ajalooliste kuulsuste järgi (Massarik, Foch). Ja kuna nende koobaste leidmine on sündinud alles 1920. aastal, siis on nimede andmine ka

täiesti mõistetav ega ole paljas viisakusavaldus. Meie allasõudmisel annab põlemapandud elektrivalgustus koobastele salapärase ja luulelise ilme, isesuguse punaka helgi.

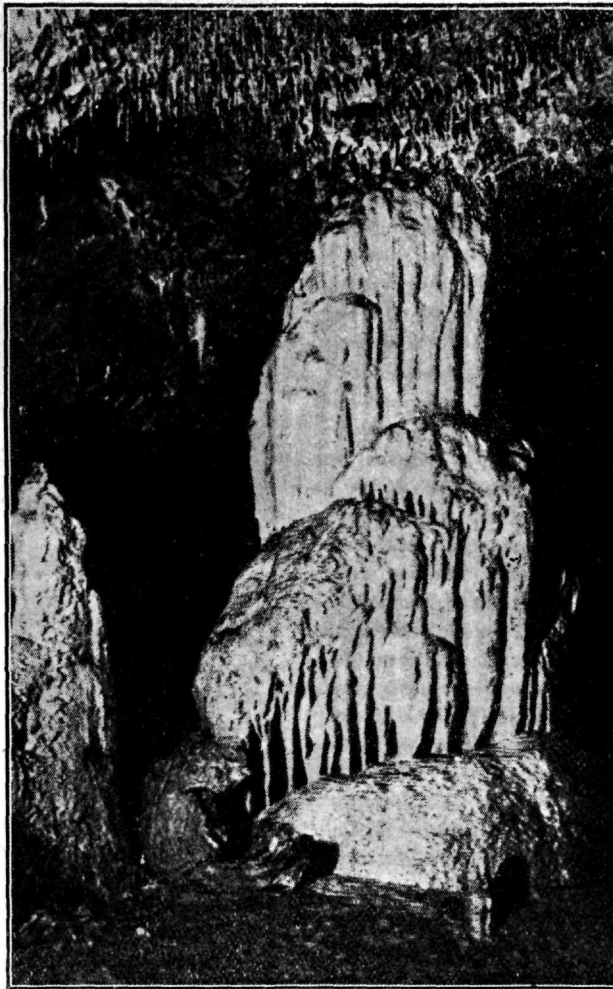
Järvede koobastikust väljudes sõidame edasi kaunis sügava oru põhjas, kus mõlemal pool küljes on kõrged kaljuseinad. Et seal kõrval kasvab ka kaunis tihe mets, siis on sõit väga kena. Viimaks jõuame viimaste koobaste ette, kuhu sisse astudes tuleb vastu iseäranis külma maa-alust tuult. Suurem siinseist koopaist on leitud alles 1909. aastal. Siin leiduvad stalagtiidid on oma mõõtude poolest eriti mõjukad. Nii näeme jälle templi taolist ruumi, purskkaevu ja oma laiuse ja õheduse poolest vahetekile sarnanevat rüet. Asetades teisele poolele elektrilambi leiame, et tekk lasteb läbi punakat valgust. Nii peenike on stalagtiitide töö.

Viimaks jõuame ühte ruumi, mida ei saa pidada kaljude lõhestikuks, pigemini küll mõneks muinasjutuliseks salaelamuks. Kujutelge plekist kohvikannu, mille alumised ääred on laiad ja mille küljed viivad pealt poolt koomale, kuni avauseni. Kuid sellesarnase kohvikannu mõõdud on vaid sadadesse meetritesse ulatuvad. Sisse astudes leiame end kenal murul, kus külgedeks on ülespoole kokkujooksvad kaljuseinad. Pea kohalt paistab vastu hall augustikuu taevast. Koht on nagu loodud mäevaimude simmanite pidamiseks, sest keegi siia segama ei saa tulla. Milline ruum maapõues ja milline helide vastukaja!

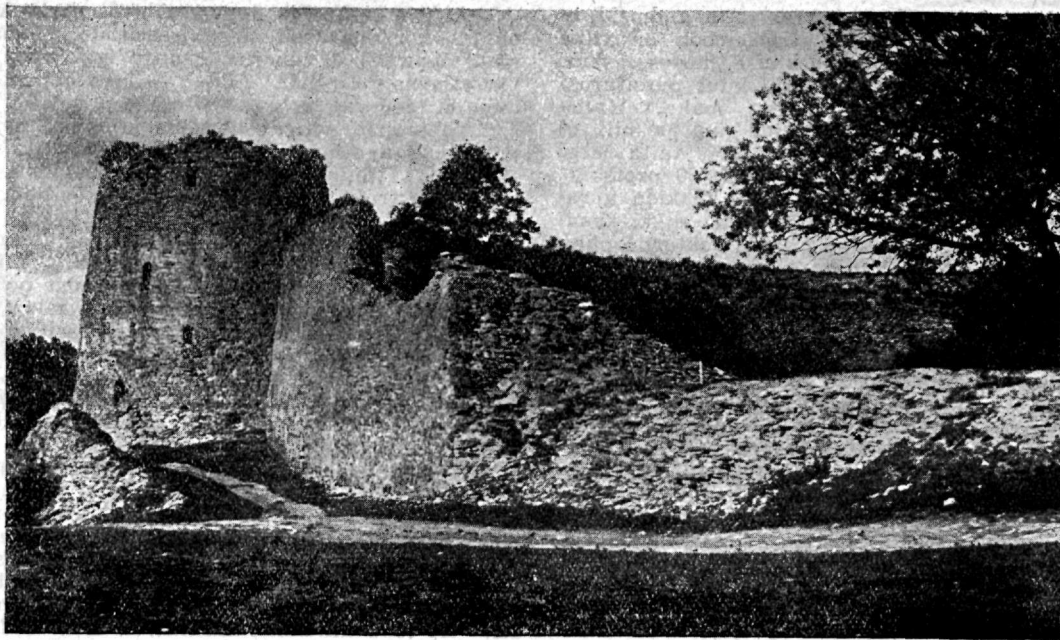
On juba õhtuhämarus, kui suur autobus meid tassib tagasi Blansko jaama poole. Me oleme täna näinud tõesti midagi ilusat ja kena.

Oodates Praha poole viivat rongi vajuvad reisi kaaslased pinkidele ja unuvad.

M. Morrison.

Veekosk Sloup-Sossuvka koopas.

Vana Irboska kindluse varemed.

NOORTE KASVATAMINE LASKUREIKS

Laskespordiga tutvuvad meie noored kaitseliidus ja kaitseväes, kuhu nad kutsutakse sundaega teenima. Õppus kaitseväes on erinev kaitseliidu õppusest. Tutvudes vastava kirjandusega ja usutelles meie tuntuimaid vanemaid kaitseväge juhte võime tähendada, et kaitseväes laskealal kõik laskurid jaguvad klassidesse. Alklassi kuuluvad noorsõdurid ja kõik need, kes ei ole sooritanud klassikatset 150 meetrilt lamades käelt või 200 meetrilt lamades toelt. Kolmandasse klassi loetakse laskurid, kes ülalnimetatud klassikatse on sooritanud. 2-se klassi loetakse 3-da klassi laskurid, kes sooritavad klassikatsed 200 meetrilt kõigist põhiasendeist ja 300 meetrilt (alaline kaader 400 mtr.) toetatud püssiga laskmises. 1-sse klassi pääsevad 2-se klassi laskurid, kes on sooritanud klassikatsed 300 meetrilt kõigist põhiasendeist ja 400 meetrilt lamades käelt laskmises. Meisterklassi loetakse need 1-se klassi laskurid, kes sooritavad klassikatsed 300 mtr. peale kõigist põhiasendeist ja 600 mtr. peale lamades käelt laskmises. 1-se ja meisterklassi katseid võib korraldada ainult 1 kord aastas, kuna teistes klassides on see lubatud tihedamini, väeosa ülema äránägemise järgi, kuid vähemalt kahenädalase vaheajaga.

Sundusliku kaitseväge teenistusaja lõpuks peavad olema kõigis jalaväge riviosades laskurid valmistatud ette distantsidel kuni 200 meetrit kõigist põhiasendeist ja lahingus ettetulevaist erilist asendeist. Peale selle distantsidel kuni 300 meetrit asendeist toetatud püssidega. Neid nõudeid peab suutma täita 75 prots. teenijaist. Kiiremini edasijõudjad peab viidama välja 300—400 meetrini, kuhu väga hea väljaõppe juures peab jõudma vähemalt 30 prots. õpilastest.

Alaline kaader peab suutma täita samu nõudeid, mis esitatakse teenistusaja lõpuks laskuroside paremale ajateenijale, s. t. 300—400 meetrit. Noorsõduri ja reamehe väljaõppeks on üldised täpsed kavad ühes meetodiliste juhtnõudega nende käsitlemiseks. Õp-

peabinõudeks on mitmesugused riistad, millest osa on antud välja keskasutuse poolt; kuid nende täiendamine on krediitide puudusel peamiselt väeosade eneste asjaks, milles viimasel ajal on märgata suurt edu. Eriti kõrgele on aga viidud need õppeabinõud, mis on oma jõul valmistatavad.

Õppeabinõude valmistamiseks andis suurt tõuget 2-se diviisi ülema kindral Reegi poolt 1926. aastal Tartus korraldatud õppeabinõude näitus kolonel J. Siiri juhatusel, kes, nagu teada, on meie kaitseväes parim laskur ning asjatundja sel alal. Tema juhatusel valmistati hulk õppeabinõusid laskeasjanduse alal, mis olid näitusel välja pandud. Rida mudeleid, mis on konstrueeritud kolonel J. Siiri poolt, kasutatakse ka praegu meie väeosades, kaitseliidus ja keskkoolides.

Suure tähtsuse omab asjaolu, et väeosad on suuremal arvul muretsenud enestele väikekaliibrilisi vintja õhupüsse, mida peab lugema headeks õppevahendeiks. Parimaks väikekaliibriliseks vintpüssiks on seni osutunud „Erma“ ja õhupüssidest „Diana“ ja „Haenel mudel nr. 7“.

Kaitseväge laskeasjanduse instruktorid saavad ajakohase ettevalmistuse: kaadri-allohviterid all-ohviteride koolis ja ohviterid — pataljoni- ja kompaniülema kursustel. Instruktorid on hästi ette valmistatud, mida näitab juba asjaolu, et viimase paari aasta jooksul lasketagajärgede paranemise alal on märgata suurt edu.

Kuidas kasvatada noor laskuriks? Selle küsimuse peale võib öelda vaid niipalju, et see vajab suurt tööd, kuid õige suuna andmisel see ei ole sugugi nii raske. Palju oleneb kõigepealt instruktorist, kes õppuse juures peab olema tõsiseks pedagoogiks ja isaks. Enne kui noorele ulatada kätte püss, peab instruktor talle seletama ära, mis on relv ja laskemoon, kuidas neid proovida, teha parandusi sihiku ja kirbu juures nii, et keskmine tabavuspunkt asetaks soovitasse kohta; kuidas sorteerida laskemoona ja, mis eriti tähtis, kui-

das püssi puhastada ja hoida korras. On andmeid, et paljud püssi hoiavad lohakalt. Laskemoon on vana ja pole võimatud juhtumid, et laskmise juures laskuri silmad paisatakse tuld täis või jälle kuul püssitorust välja joostes kukub püssisuu juure maha. Halba laskemoono on aga võimalik laadida ümber nii, et temaga täiesti korrapäraselt on võimalik täita isegi kaitseväe 1-se klassi lasketingimusi, s. o. 60 prots.

On instruktorigid loitud, võib massis tekkida arvamine, et ta relv pole laskmiseks kõlvuline, ehkki kasutada on antud täiesti korralik püss. Instruktorite püha kohus on igale õppijale selgitada relva täpset käsitlemist ja proovimist.

Noore algaja laskuri ettevalmistamisel peame pidama silmas seda tähtsat faktorit, et me ei kasvata puhtsportlikku, vaid lahingvõimelist laskurit, kes kiiresti igasuguses lahingolukorras oskab leida lahingmärke ja neid tabada. Lahinglaskmise kiirust on aga võimalik saavutada ainult sel teel, kui õpilasele ta esimestest õppetundidest alates kasvatatakse sisse teadmine, et ta relva käsitamisel ei tohi teha ainsatki üleliigset ega ebakorrapärasest liigutust.

Noorele laskealal õpetust pakkudes alatagu relva laadimisega, kaitsevinnastamisega, kaitsevinnast vastamisega, relva tühjendamise ja sihiku seadmisega. See peab aga sündima istukil asendis, mis algajale on mõnusam. Teiseks tuleb võtta läbi sihtimise algharjutused, kusjuures algusest peale tuleb nõuda erilist täpsust ja hoolitseda selle eest, et õppepüsside sihtimisvahendid (sihik, kirp) oleksid eeskujulises korras. Vastasel juhtumil võib õpilase rikkuda ära või mõneks ajaks panna põdema. Täpsustunne ja püüdlikkus peab olema välja arendatud.

Enne tegelikke laskeharjutusi väikekaliibrilise püssi või lahingmoonaga peab tingimata sihtimise algõppusel kolmnurkade sihtimisega tegelike kauguste peale (vähemalt 100 meetrit) saavutatama täiesti rahuldavad tagajärjed, s. o. kolmnurkade küljed ei tohi 100 meetri peale sihtimisel olla pikemad kui 7 sentimeetrit.

Noored, kes sihtimise algmõiste on praktiliselt omandanud, viidagu üle asendite õppimisele, mis on raskemaid laskevälja õppealu ja instruktoreilt nõuab erilist hoolt ja tähelepanu, et laskevõtteid kohandada õpilase individuaalsele iseäraldusile. Eriti raske on saavutada vasaku käe õiget hoidmist, püssipära asetamist tihedasti palge lähedale ja parema käega lae kaela õiget haaramist. Nende võtete kergemaks äraõppimiseks on soovitatav püssi palgepanemist alul õpetada istudes laskepuki (laskepingi) taga ja püsti asendist sellekohasele toele toetatud püssiga. Pärast laskevõtete äraõppimist lamades asendist järgneks nende õppimine püsti asendist, siis põlvelt, istudes ja kõigis iseäralistes lahingasendis.

Toalaskemoonaga laskmisega võib teha algust siis, kui sihtimise õppused on annud rahuldavaid tagajärgi ja lamades asend on korralikult kätte õpitud. Laskeharjutusel tuleb algusest peale pühendada erilist tähelepanu korrapärasele kukepäästmisele, et õpilasest võõrutada rebimine ja noogutamine. On soovitatav toalaskemoonaga alata algharjutust lamades, toetatud käelt laskmisega, kusjuures toele oleks toetatud püssi hoidev vasak käsi ainult altpoolt käerannet.

Lahingpadrunitega laskmise harjutusega teha õpilase juures algust siis, kui võtete ja sihtimise algõppusel ja toalaskemoonaga laskmisel 50 meetri pealt on saavutatud 5-lasulise seeriaga, vabalt käelt, vähemalt 20-silmalised seeriad.

Kogu aeg, kuni kursuse lõpuni, peab laskeharjutusega käima rööbiti sihtimisharjutus tegelike kauguste peale mitmesuguste märkide pihta. Eriti häid tagajärgi annab siin kolmnurkade sihtimine. Sihtimise alal on tunnustatud meie oludes eriti heaks ja vastuvõtavaks kolonel J. Siiri poolt konstrueeritud kolmnurkade sihtimise aparaat.

Algaja laskuriga õppuse läbivõtmiseks kulaks meie oludes korrapäraselt organiseeritud ja süstematiseeritud õppustel 20 tundi, kusjuures iga õppus peab kestma vähemalt 2 tundi. Lühema ajaga õppuste korraldamine ei tasu vaeva.

Lahingpadrunitega laskeharjutustel heade tagajärgede saavutamiseks on tingimata vaja, et laskur oma relva tunneks. Laskur peab tundma oma relva vigu, konstruktiivseid või pärast tekkinuid, mis relva tabavusele võivad avaldada mõju.

Relva põhjalik tundmine, ta puhastamine ja korrahoidmine, samuti korrasoleku (sihik, kirp, kruvid, rõngad jne.) kontrollimine enne laskmist peab võetama läbi paralleelselt teiste algõppustega, relva käsitamise algõppuse esimestel tundidel. Peale selle peab laskur laskeharjutuse eel täpselt teadma laskeharjutusel tarvitata märkide mõõdud, oma relva kuuli lendjooksu, kõrgused mitmesuguste sihikutega kõigil laskeharjutustel ettelevail kaugustel. Laskur peab oskama arvata välja tabamuspildi järgi keskmise tabamuspunkti ning oskama teha keskmise tabamuspunkti soovitasse kohta paigutamiseks vajalisi parandusi sihiku ja kirbu juures, tingimusega, et sihtimispunkt alati jääks normaalmärgi peal musta sõõri alla keskele.

Oma püssi peab iga laskur proovima ise, kusjuures seda on soovitatav teha lamades, vabalt käelt ja vähemalt 10-lasuliste seeriatega headel ilmastikuoludel. Et teha kindlaks, kas laskur on küllaldaselt ette valmistatud püssi proovimiseks — sisselaskmiseks, on soovitatav järgmine katse: pärast relva igakülgselt kontrollimist laseb laskur soovitud distantsilt vastava normaalmärgi pihta vähemalt kaks viielasulist seeriat, lamades vabalt käelt. Seeriade vahel tõuseb laskur püsti, tehes umbes 2—3-minutilise vaheaja, uidates ringi ja lastes siis järgmise seeria. Seeriad tuleb märkida märklehtedele eraldi. Kui pärast kahe seeria laskmist mõlemate keskmised tabamispunktid üksteisest ei asu kaugemal kui üks kolmetuhandendik distantsist, tuleb laskur lugeda kõlvuliseks oma püssi isiklikult sisse laskma. Vastasel juhtumil aga mitte, sest et ta püssi hoidmisel teeb alles tunduvaid vigu.

Sagedasti põevad noored paugukartust. See viga on muuseas raske välja arstida. Ajateenijast sõdurist võib saada teenistussaja lõpuks, suuresti isegi noorsõduri kursuse lõpuks, normaalmärgi pihta laskmisel esiklassi normide täitja, kuna tuleb ette ka õpilasi, kellelt paugukartust ei saa kaotada teenistussaja lõpuks ja kelle tagajärjed jäävad 3. klassi tingimustele vastavaiks. Õnneks on aga meie rahva hulgas paugukartjate protsent väike. Kaitseväes võõrutatakse noorte juures paugukartmist sellega, et neid lastakse püssi hoida palges ja siis teisel nägemata selja taga lüüa kaks lauda vastamisi, mis sünnitab paugu. Sääraselt toimitakse seni, kuni noor enam paugutamise juures ei pilguta silmi.

Punkti või silmade laskmist tuleb lugeda lahingu kiirlaskmise eelkooliks ja lahinglaskesisulisel kiirlaskeharjutused peavad meie oludes sündima vaheldumisi punktilaskmise harjutusega, kusjuures punktilaskmise harjutuste tingimusi tuleb järkjärgult kohandada lahinglaskmise tingimustele märklaudade värvi muutmise, normaalmärgi südasõõri asetusele kujude asetamisega, märgi moondamisega (maskeerimisega), laskekauguste muutmistega, siis laskeasenditega, millesse asumine on seotud liikumistega, pööretega, lasuks vajalike aja normeerimisega jne.

Heaks lahinglaskuriks tuleb lugeda isik, kes kaugusele vastava lahingmärgi pihta laskmisel — 100 mtr. peal peakuju, 150 mtr. — rinnakuju või maastikul lamava laskuri kuju, 200 mtr. — maastikul lamades laskuri kuju, 300 mtr. — üks kolmandik kuju, 400 mtr. — vöökuju ja 500—600 mtr. pealt püstkuju — minuti jooksul saavutab vähemalt 6 tabamust kuni 300 meetrini ja 5 tabamust 300—600 meetrini.

V. K.

PIIME KOER

Vabadussõja mälestis Viru rindelt

Aksel Valgma jutustus

Mu päevik kõneleb 1921. aasta oktoobrist, mil uuris viimseid perioode vabadussõjast:

„Meie vägede taganemine algab Tallinna poole, mis kestab kuni 6-da jaanuarini 1919. a. Enamlased olid jõudnud juba Tallinna külje alla. Nüüd aga pööris sõjaõnn neile selja. 6. jaanuaril võeti tagasi Tapa raudteejaam. 7. jaanuaril hommikul algas üldine meie vägede pealetung. Neliteistkümmend päeva vajasime, et visata vaenlast Narva jõe taha. 18. jaan. võeti meie poolt Narva enamlasilt tagasi. — Algab positsioonisõja ajajärk. Sellest ajast peale kuni vabadussõja lõpuni jäävad Narva vanad kindlused vahetult Eesti vägede kätte. Küll püüdsid enamlased kõigi jõududega Narvat enda kätte saada, aga kõik kallaletungid tõrjuti meie vahvate vägede poolt visalt tagasi. Kolme- kuni viiekordsete ahelikudena tungis vaenlane mõnes lahingus peale, löödi aga ikka jälle tagasi. — Pärast Narva vallutamist meie vägede poolt püsis esialgu front niivõrd linna ligidal, et vaenlase kahurid ulatusid Narva pommitama. Majad said raskesti kannatada. Nii näiteks veebruarikuus tekkis pommitamise tagajärjel linnas suurem tulekahju. Ühe päevaga põles maha raudteejaam ja 137 maja Juhkentali linnaosas. — Et linna hävitamise eest kaitsta, anti vägede ülemjuhataja *Laidoneri* poolt Viru väerinna ülemale käsk Jamburg ära võtta ja vaenlane *Luuga* jõe taha paisata...“

Kui loen oma päevikut kaanest kaaneni, meeletub mulle sageli kurb looke, mis leidis aset 1920. aasta sügisel Viru rindel...

Prügitamatul kiviteel Komarovkast Sala mõisani liigub inimmass, kelle üldvärvingut sügisõhtul on raske määrata. Kõige enam siiski see näib sarnanevat roheli-sele. See on meie liinile tõttav rühm — üks Narva kindluse kaitsjaist. Tal on ülesandeks — tõrjuda vaenlane eemale — ta enese kodumaale tagasi. Tal on juhiks leitnant Luub, kindel, otsustusvõimeline isegi surmahetkeil ja otse uskumatult rahulik isik.

Ma sammun peaaegu viimsete hulgas. Pea ajab üles üksteist taga kiusavaid mõtteid. Kummalised aimdused läbistavad aju. Vaatan meie lugupeetud juhile näkku. Otsekui naeratust leian sealt, kindlat usku võidusse.

Käigutempot kiirendatakse. Enne suurt õhaku peame olema positsioonil, alustama pealetungi Sala mõisale. Sõnatult liigub rühm, kord peade vajudes, kord jälle nende tõustes. Aegajalt vaatleb leitnant Luub käe-uturi. Tallle on antud täpne kellaaeg, mil tuleb olla mees-tega kohal ja avada mõisahoonesse tubli tuli.

Kitsail kraaviäärtel tuleb hoolega laveerida, et hoiduda sügisest porist. Harva möödume õlgkatuste ja tahmaste palkidega elamuist. Muidu immitseb õhus niiskust ja külma. Kuid see ei langeta meie meeoleolu. Teatakse oma ülesande kõrgust ja väärtuslikkust.

Jõuname liivatud maanteele, kust saame käskluse pöörduda vasakule kitsale harurajale, mis viib rabaveer-esse metsatukka, kuhu jääme peatuma, ning kus selgub, et siit läheb trall lahti.

Kuu kõrbenud kausi põhjal vilkab kõrgekrooniliste pedakate tagant ehitisi, mis omavad nime — Sala mõis. Siin peitub vaenlane, sünge, ootamatu ja varitsev...

Saame käskluse laguneda jagudeks. Igaihele antakse eriülesanne ja luuresalga tubli töö tulemuseks on paljutõotavad leiutised eduka pealetungi saavutamiseks.

Ligi kesköö on, kui äkki hakkab pommitama patarei meie seljataga. See on kaitsetuli. On saabunud hetk, mil tuleb asuda tegutsemisele. Iga nüüd kaotatud minut võib maksa mitme kaasvõitleja elu. Seda teatakse.

Mürsud hakkavad pugema märki: purustavad osa mõisa hooneist. Oleme piiranud mõisa ja võtnud selle risttule alla.

Meid on märgatud. Meie esimene pealetung lüüakse tagasi. Granaadist purustatud keldri tagant tänitab lakkamatult punaste kuulipilduja. Ta oma teadäpüüdlikul töö on aga vähe tulemusi. Ümberingi on poetatud automaatrelvi ja nende vahetpidamatu tegevus

vahelduva laskesektoriga ähvardab lõigata ülepääsu võimaluse...

Siit areneb positsioonisoja ajajärk. Too mõis on enamlasile äärmise väärtusega, peaaegu viimne kindel punkt. Ning seda tuleb hoida.

Meie kaheksateist-naelaline patarei teeb tublit tööd. Mõjusalt vajub šrapnelle kuu rõõmuliselt valgustatud mõisa. Ümbrus keeb sõjamausikast. Kahurid inisevad tusedaist kõrdest, šrapnellid ja granaadid akkompaneerivad tinisevail sopraanel. Mõisahooneist lajatab tärisevaid kogupauke. Ent nagu kümnekordse kajana puistab mets oma rohelisest sülelusest ägedasti vastu.

Töötan järjekindlusega oma vintpüssil, hoolega ja püüdlikkusega. Hinge on roninud nüüd ainult metsik iha tormata mõisa ja lõpetada seal kõik, mis kuulub vaenlasele, sest tahame vaikust, vaikust — ja rahu.

Ma näen oma leitnandi näolt sedasama. Ta kaalutleb. Hoiab peos uuri, mille on võtnud käelt. Ta ots tõmbub kipra. Ta ei hooli tinisevaist kuulest, mis ekslevad metsatukas, otsides liha, kuhu end puurida.

Siis äkki haarab ta telefonilt kõnetoru ja möirgab sellesse: „Andke kiirtuld! Järjest kümme minutit.“

Ja nagu vastukajana hakkab põruma maapind kõrvulukustava mürina saatel. Mõisas ja ümbruses otse keeb mürskude suits. Võidujoobnult mürisevad laengud algavas hommiktaevas.

Hämarus lööb valgenema. Udu lahtub ja veab enesega kaasa püssirohusuitsu.

Mõisa alt vaibub laskejõud. Vaenlane on pugenud eemale, otsides viimseid tugipunkte hoonete rägastikus. Meie maksim ja madsen otsivad märke ja tulistavad lakkamatult.

Leitnant Luubil on paremas peos kell, vasakuga ta hoiab kõrva ääres toru. Siis, heitnud pilgu mõisale ja jälginud hetke kiirtule mürskude võimutsemist, ta möirgab:

„Jätta! Mitte ainustki pauku enam!“

Ainult õhku jääb rippuma kahurmüra kaja, suits ühtub udumassiga — patarei on lõpetanud ägeda tulistamise.

Hetk hiljem sööstub leitnant Luub kraavist, olles varem annud käsu igale küljepositsioonile alustada pealetungi. See on vihane, hoolimatu jooks, kuid pööraselt sihikindel.

Mõisavaremeilt vabaneb kuule otse näkku vallutajaile, kuid samas nad lõpetavad viimsete üksikpaukudega oma tulistamise. Ümbrus sumiseb meie kuulipildujate vihasest sisinast. Raginal veavad nad diagonaale üle mõisa. Alt tiheneb pealetungijate kitsuke ring.

Ainult kaks jagu, kummaski arvult kümme tusedat poissi, laskuvad teravaküünelise kotkana mõisale. Kolmas jagu jätkab vaenlase järeltulistamist põhja poolt, kuna neljas asub Dubrovkasse viivale teele, kust vaenlane põgeneb, saates meie suunas harvikuid ekslikke pauke.

Olen määratud juhtima seda viimast üksust. Kiirsammul ruttame metsaalustes ja püगतud põldudel. Üksikuis elamuis tekib nõrka vastupanu, kuid need sumbutame mõnerealise kogupaugu järele.

Umber pool kilomeetrit Sala mõisast leiame tugeva vaenlase positsiooni, mis asub üksikult asetsevas talu-

osmikus nõlvaku serval. Siin ei aita otsene pealetung. Tuleb alustada pikaldast tulistamist. Teen seda oma algatusel, sest tean, et minu kümme meest on kindlamad kui nende pool sada. Taluaknast täristab kuulipildur. Nad on meid märganud, või õigemini — on viidud sinna teade meie lähenemisest. Arvestan seal peituvaid vaenlasi paarikümnele. Kaks automaatpüssi, üks madsen. Mul täpselt samane relvastus, ainult vahega, et tuleb tegutseda kaks korda võimsama punastekarja vastu.

Hommik paisub süngesse taevasse. Päikeseratta ette on punutud hallikoeline võrk. Tinajaid vihmapiisraid hakkab vaalima alla. Harutihti libastuvad väledate jalastega musta riidekahla seotud pilveniivad päikeseketta ees, jättes meie ja vaenlase vahelisele territooriumile vaid tohutuid pikki, sõeluvaid ja hämaraid laiku. Uljas sügistuul küünistab loodust ja inimhingi. Ääretust kaugusest rullub kõmavaid värinaid. Mürstab kahur ägedas tuulehinguses, otsekui soovides uluda võitu...

Mõlemalt poolt vilistavad mehaanilised sõjariistad. Palavikuliselt töötame, et saavutada eesmärki. Ma mõistan, et vaenlase korpus hingab nõrgemini. Tean, et seal on nende arv vähenenud. Kas on langenud või põgenenud — raske öelda.

Äkki kuulen läbi tormimürina ja tulirelvade pärina koera valulist, vihast urinat ja vingumist, kuid see vaikib pea, ning ma usun oma kõrvu olevat eksinud. Minutit viis hiljem eraldan mäelt vaid üksikuid lajavaid püssipauke.

Saadan majale viimse kiirtule. Siis algame pealetungiga, mis sünnib imekähku ja ootamatult. Ei ainsatki plöksatust majast. See näib hüljatuna vaenlasest. Ta on taganenud. Meeleldi jätkaksin tagaajamist, kuid siiani on lubatud mul tungida, ja oma ülesande olen täitnud.

Roigasaia ääres lebavad punaste laibad. Surm on pigistanud nende nägudele oma võimsuse pitsati. Palkseina ääres suiguvad inimkogud, pead otseti rinnal. Näib nagu uinuksid nad külmas sügistuules, kuid siin on kuulipilduja nad asetanud rivisse. Palgid on tipitud kuulidega. Otsekui hiiglapuukoi närituna tunduvad. Võtan endaga kaasa paar meest ja torman elamusse. Väikeses esikus lebab punaväelane, pea veres. Tardunult vahin seda hetke, nii võikana tundub. Astun üle laiba tahakambrisse, revolver peos.

Samas aga taandun karjatades, asetan käe silmadele ja pöoran pea uksele. Ka mu kaaslased seisavad kokkunult, mõistmatult.

Keset tuba lamab ristseliti talumees, pea kohutavalt lõmastatud. Nähtavasti ta naine, elatunud inimene, ta kõrval veres. Pigistan relvapära, ma ei suuda vaadelda seda elajalikku tegu.

Äkki leiän akna äärest uriseva koera, kes niuksub kaastundest, kui sirutan talle käe. Ainus elus olevus siin — mõtisklen. On suur bernhardi-koer, valge kaelusega ja turjajoonega.

Ma ei tahaks uskuda oma silmi, kuid koera pea on verine. Tundub nagu ei oleks see tema veri. Haaran rätiku taskust ja pühin ta pea puhtaks. Samas uhab

Koer vaatas mulle paludes otsa.

veri mulle näkku. Loom on täägiga pistetud pime-
daks.

Ta tuleb mu juure, asetab verise käpa mu peole ja liputab kurvalt saba. Siis laseb ta kuuldavale pikaldase, monotoonse huilge.

Toas on paisatud segamini toolid, lauad, riulid, kapid. Teispool akna ääres vedelevad punaste surnukehad, läbi niidetud kuulidest. Siis köidab mu tähelepanu paremini rõivastatud kommunist. Ma astun lähemale. Ta on allohviter, verejanuline ilme isegi surnuna näos. Selles on aga õudu ja pöörast hirmu.

Mu seltsilised tähendavad ta kaelale. See on tugeva looma lõugadest läbi näritud.

Sala mõis jääb meie peatuskohaks. Siin pooliti maatasa tehtud varemeis ootame direktiivi selja tagant, ootame juure abijõude, et siis aja saabudes virutada vaenlane eemale meie kodumaalt.

Bernhardi-koer on mul nüüd lahutamatuks seltsimeheks. Ta rõõmustab, kui kõnetan teda, ent samas näen teda haistvat õhku, koon püsti. Ta silmalaud on tugevasti pealuus. Veel praegugi on tääkidega torgitud haavad värsked. Hoolitsen nende eest meie ambulantsi kasti tagavaraga.

Loom on muutunud meie üldiseks sõbraks. Kõikjal on ta kaasas, iga vähimagi operatsiooni või luure ajal. Samas ta on saladuslik, kinnine, otsisklev. Ta ei püsi paigal. Kord ta oli kadunud pool päeva, õhtuvidevikus aga ilmus koju, keel väsinult hambus. Aga kuri oli, ei lubanud puudutadagi. Sõi ahnelt talle ettepanud toidu ja siis kuulis kogu Sala mõis meie tundmatu sõbra kättemaksuõrinat õuel. Ta ulus kaua, nii et tuli teda sundida vaikseks jääma.

Täpselt neli päeva on möödunud Sala vallutamisest, kui ratsahobusel tormab mõisa käskjal, otsides meie juhti leitnant Luubi. Aimame, milles seisab asi. Edasi! See ootamine on mehed ajanud närvitsema ja kui saame käskluse teele asumiseks, on igaüks kiiresti oma kohal.

Jällegi läheb lahti marss piki Dubrovkasse viivat teed. Peame vallutama selle küla, ja me teame, et see on viimne. Sala jaama on soomusronglased sisse pugenud ja selle vallutanud. Nende toetusel areneb meie kallaletung. Igal hetkel ootame abivägesid, kuid neist ei ole esialgu midagi kuulda.

Vinske sügisilmaga, mil tuul ragistab ähvardava tontlasena, vajuvad mehed sihtkoha poole. See on raske ja kardetav — meie viimne heitlus. Sammun põlluäärsel ribal. Mu kõrval haistab teed pime koer. Nime ma ei tea talle — ütlen meelitades talle alati:

— Tere poiss, vana sõber!

Tal on hea meel. Kargab püsti mu najale ja ta suur, vilajas kogu upitub isegi mu rinnale. Kui möödume ta kodust, jälgin teda hoolikalt.

Ta tunneb oma ümbrust, haugatab tuttavlikult ja uluvalt. Samas vajutab pea alla ja poeb edasi, saba reite vahel. Ta otsekui ikkagi kardaks siin. Aga kui saame sealt eemale, näen ta turja valgeid karvu tõusmas püsti. Oo, ta on vihane. Saan aru sõbrast. Tean, kelle vastu kannab viha, metsikut ja halastamatut. Patutan talle küljele. Ta tõmbub nuuksudes mu ligi, ning nii sammume me peaaegu kõrva, kuni peatume eelpositsioonil.

Siit väljasaadetud luursalk on teinud kindlaks vaenlase asukoha. See on Dubrovka külas, mitmesajaline ja hambuni relvastatud, kindlustatud seisukohtadel ja valvsate eelpostidega.

Pealetung osutub raskemaks, kui suutsime kujutella. Esialgselt jääme ootavasse olukorda. Seame välja vahipostid ja öösiti piilkonna.

Ning siin ei suuda ma enam mõista oma sõpra — suurt bernhardiini. Ta on rahutu, kuri, trotsiv, nii et mul tuleb ta kõita kinni majja, kus asetseme.

Paar päeva möödub jällegi tegevusetult ja tavaliselt. Hoolimata sellest, et oleme punastega peaaegu tuttupidi koos, ei liiguta kumbki pool püssikaba, et alustada lahingdrilli.

Järsk pööre tuleb alles siis, kui meile tuleb juure viiskümmend meest leitnant Kulma juhatusel. Need on järsud, tulised poisid, kes kibelevad püssidega. Otsekohe tahavad asuda tegevusse. Ja neil ei tulegi kaua oodata.

Ühe sügispäeva esimestel külmadel vallutame valvepunktid ja katkestame ühenduse neil Dubrovkaga. Ent vaenlase luure ei ole vahepeal unistanud. On juba jõutud selgusele meie vägede seisukohtadest ja enne kui oleksime saanud asuda soovitud positsioonile leiame endid kuulisajust. See langeb ootamatult ja võrdlemisi tabavalt, osalt seepärast, et seisame peaaegu lahtisel positsioonil.

Õhtuks, mil meid hakkab toetama patarei, saame ihaldatud positsioonile. Seda operatsiooni ei loe me õnnestunuks. Viimse algus ei tähendanud head. Vaenlane oli liialt hästi soomustatud. Meie luursalgad löödi tagasi — ei ainsatki lootust siit edasisaamiseks.

Kärsitult jalutleme külmunud kaevikus. Kuulata-
me üksikuid ekslevaid kuulikesi ja ootame. Mida?
— Ent otsustus on lähedal. Kaeviku lõpul, mis ulatub
metsani, vilgub tuli. Seal on juhtide nõupidamine. Iga
hetk rõskusest tilkuval sügisöö hakul võime oodata mi-
dagi pealetungist. Olen valvur kaevikus. Liigun küü-
rutõmbunult edasi-tagasi, pea surutud õlgadesse, püss
kramplikult kaenlas. Piilun terassilmsesse õhe. Sealt
ei tule keegi, vähemalt ei ole praegu kedagi näha.

Meele tuleb tihti sõber bernhardiin. Ta kippus vä-
gisi kaasa ja kui kõitsin ta kinni, rebis ta mul palitu-
ääre lahti. Võib-olla praegu ta ulub selle talu pisikeses
laudakeses, kus peatusime viimati. Tean — ta eest
hoolitsetakse seal hästi. Maha jäi mehi, kelle ülesan-
deks on kaitsta meie seljatagust ja valvata põhjapool-
set rajooni.

Ning õhtuvidevikus avab meie soomusrong Dubrov-
kale tule. Järjekindla ja lakkamatu. Siit algab vihane
heitlus, mis kestab varahommikuni. Otsekui põhjatust
süülestus jätkub vaenlasel jõudu. Granaadid ja šrap-
nellid on muutnud vaid küla vormi, kuid sisu on sa-
mane. Vastupanek on endiselt tugev. Kindel on, et
vaenlane vahetpidamatult suurendab oma jõude. Meil
lakkab tärisemast viimne kuulipilduja ja püss.

Juhid on uuesti kogunenud. Ei leita esialgu mingit
sirgejoonelist kavatsust, mis pärast jääme kaitseposit-
sioonile ootama edaspidiseid juhtnööre seljatagant.

Kuid saatus tahtis, et samal õhtul pidi lahendumas
see keerdsõlm.

Olen parajasti minekul öökorterisse, mis asetseb
paarsada meetrit meie kraavide taga, kui korruga kuulen
nuuksumist.

„Mu vana, armas sõber bernhardiin!“ — hüüatan,
kuid samas näen ta küljelt ja suust immitsevat värsket
verd. Tunnen, et ta hingab viimseid hetki. Kuid ta
niutsatab rahulolevalt. Ta kõrval lebab nahkne kaardi-
task tselluloidkaanega. Ma ei pööra esialgselt sellele
mingit tähelepanu. Arvan, et keegi kaasvõitsejaist on
unustanud ta siia. Alles hiljem kavatsen ta kaasa võtta.

Aga koer nihutab selle oma laia koonuga mulle
lähemale. Äkki taipan nagu midagi. Haaran kaardi-
tasku. Avan selle järsu ja närvilise tõmbega. Puutuvad
näppu meie praeguse positsiooni kaardid, vaenlase asu-
kohad ja igasugused venekeelsed dokumendid. See on
p u n a v ä e l a s e oma! Unustan hetkeks isegi koera.
Siis tajun selle sisu väärtuse. Pööran pilgu loomale.
Ta vaatab mulle paludes otsa. Midagi tuksatab meele.
Haaran vöölt relva. Ta nagu aimab ja rahuneb het-
keks.

Õises vaikuses kaikub üksik revolvrripauk.

Torman oma leitnandi juure ja hingeldades seletan
talle loo. Ta on üllatatud, vahib mulle otsa uskmalt,
kui aga heidan lauale kindla tõendise — kaarditasku,
haarab ta selle järele ja süveneb sellesse. Käseb kut-
suda teised ohvitserid ja ma eemaldun.

Ruttan alla kaevikusse. Leian üles sõbra laiba.
Selle olemuses tundub rahulolekut ja õnnelikkust. Tõs-
tan ta sülele ja viin kaeviku sopp, kuhu kellelgi ei ole
vaja tõsta jalga.

Samal hetkel saan käsu kiiresti öökorterisse asuda.
Torman sinna, sest aiman, et midagi seisab ees. Sel-

Samas aga taandun karjatades...

gubki, et vaenlase nõrgeim koht on lõunapoolses küla
otsas. Nüüd avardub kindel väljavaade võidule.

Kuid hakkab langema meie positsioonile mürske
vaenlase haubitsaist. Seal aga pole enam mehi; kõik on
kutsutud öökorterisse, välja arvatud valvurid ja piil-
kond.

Jaguneme kaheks. Üks pool hakkab tungima lõu-
nasse, teine jääb paigale, valides uue positsiooni, kust
alustatakse maruline kuulidemäng. Pool tundi hiljem
hakkab meid toetama soomusrong ja vast veel veerand
tundi, ning seljatagant mürisevad kaasa haubitsad.

Lahingmõll on kohutav. Tundub otsekui oleks see
ainult kahurite ja mitte inimeste vastastikune sõda.

Šrapnellid lõhkevad mürtsudes ja puistavad alla ti-
nakuule. Dubrovkas sütib üksik elamu. Sügistuul
mängleb temaga nagu punapäise poisikesega.

Mind määrati lõunapoolsesse ossa. Vaenlase juures
kõikjal näib olevat korralagedus. Peaaegu mingeid tak-
istusi ei ole, et jõuda punaste selja taha. Üksikud
luursalgad peletame kiiresti, ning pikemast pidamisest
ei ole juttugi. Meie ahelik tõmbub ümber küla kokku.

Põgenenud luursalgad on viinud juba sõna Dubrov-
kasse ja seal algav paanika annab meile soodsa peale-
tungi mõlemalt poolt — nii põhjast kui ka lõunast.
Ebamäärased lasengud ainult lahutavad meid võidust.
Neist aga üldse ei hoolita, kuna punaste haubitsad on
ammu vaikinud.

Ei lähe aega enam palju, kui Dubrovka on valluta-
tud. Vangistatuid saime üle kümne, peale nende saa-
giks viis kuulipildujat ja automaatrelvi.

PONTUS RIIAS

SOOME RAHVALAUL

Härtu härra, pealik Pontus,
vilgas Viiburi isanda,
laskis laevuja lahele
nagu parti saadab poegi,
laevusse mehi nii määras
kui kana mune asetab,
vedas peale purjeida
nagu pika pilve ranna.
Nii on laevuja lahella
kui lahella laidusida,
nii merella mastisida,
Kui mändi on mäella.

Pani tuuled tuulutama,
ja laineida laksutama.
Sõitis päeva, sõitis teise,
kohe sõitis kolmandada,
juba jõudis Riia alla,
päeva peitis purjedella,
lahe kattis laevadella.

Küsis linnavanemalta:
„Kas on linnassa lihada
ja kas võida Volmarissa
väsinud minu väele,
sõjasõidu sangareile?“

Nii pajatas Poola härra,
Riia vanem varsti vastas:
„Ei ole linnassa lihada
ega võida Volmarissa

väsinud sinu väele,
sõjasõidu sangareile!“

Härtu härra, pealik Pontus,
vilgas Viiburi isanda
pani tükid paukumaie,
kuulisida külvamaie;
linna hakkas liikumaie,
linnatornid tuikumaie,
müürid veermaie vedeje.

Mõni mees, mõni hobune,
mõni härra hämmehattu,
mõni mõõka kuldasanga,
mõni saarine sadula,
mõni looka lõhmusene
Väina voolussa vedeleb,
hao moodi hapnemassa.

Juba poolakas pajatas:
„Härtu härra, pealik Pontus,
vilgas Viiburi isanda,
ära riku Riia linna,
poola kantsisid purusta;
siseja ilusti sammu,
leplikulta astu linna,
saad õluta meilla juua,
meelta mööda metta süüa,
ei mesi meresta puudu,
Riia linnasta õluta!“

Tõlgitud raamatust:

K. Krohn, Suomen muinasrunoja, nr. 41.

Äkki üks sõpradest kutsub mind ühte külamajja. Ruttan sisse. Tormilatern valgustab punaväelast-ohvitseri, kes lamab kuulidest puurituna keset põrandat. Mu seltsimees osutab ta kaelale. See on seotud kinni, kuid rätik on verine. Mulle tuleb meele juhtunud looke alt Sala külast. Järsku valdab mind teadmine. Torman vangistatute juure ja küsin leekivail silmil, kas teab keegi midagi seletada tollest komissarist, kel kael on seotud käterätiga.

Kõik vangutavad eitades pead. Teavad vaid tähendada niipalju, et komissar tõesti vihasena jaganud käse pealetungiks. Otse hullumeelsena tundunud ta tol korral meestele, kael seotud käterätiga, hääl metalliselt kärisev.

Torman tagasi majja. Leian sealt ühe haavatud punaväelase, kes ahmib õhku, püüdes vallandada kitsast kraed. Aitan teda, kusjuures nõuan seletust sündinu kohta. Vaevaliselt seletab ta, hingeldades ja katkendlikult:

„Ei tea minagi siit jutustada... Vast nii palju, et... Uskuge, või mitte, kuid koer tormas eile õhtul ta tuppa... siiasamasse... Hüppas sisse avatud aknast... Oli karanud ta kaela oma mustade lõuga-

dega... Sealts viis ta maha mehe rusikalöök. Aga loom ei teinudki teistkordset katset... Ta haaras laualt kaarditasku ja hüppas välja... Meie komissar, keda siis nägin ilmuvat aknale, tulistas pimedusse tühjaks oma relva... Arvasime teise hulluks, eriti veel siis, kui sidus ümber verise kaela käteräti... Hakkas jagama käsklusi pealetungiks... Kuid langes ise... siinsamas, kus minagi... temale alluv... Vist see koer oligi süüdi... Arvasime selles kurja inimese peituvat, kuid... — Vast teid ehk huvitab veel too asi, et kuulsin samal õhtul, kus mu komissar ütles ühele talle alluvaist ohvitseridest:

„Ma kahetsen, et tol korral pistsin ta ainult pimedaks... Maha oleksin pidanud ta laskma...“ — Ning meie kaotasime kohutava arvu langenute juures selle lahingu... — — —

Astun sügisõhe. Pimedasse taevaurkasse on karanud sätendavaid täheklaaskilde nagu lastud kiirtulest tõrrepõhja...

Seisatun ja mõtlen suurest kangelasest, oma sõbrast bernhardiinist.

Tunnen, kuis põsele vajub pisaraid. Ma ei hoi neid tagasi...

NARVA MALEV 6-AASTANE

Seisatades aasta vahetusel jääb pilk tahtmatult peatuma läinud aastate sündmusile, et võtta vaatluse alla nende tegevuse saavutused ja ebaõnnestumised.

Peatudes tähtpäevade juures nii isiklikus kui ühiskondlikuski elus hindame tehtud tööd, võtame kokku töö tagajärjed ja kogemuste arveteseisu ning asetame uusi tähiseid tuleviku tegevuseks, milles seisabki tähtpäevade väärtus.

*Kapten J. LEPP,
Narva maleva pealik.*

9. nov. võib Narva malevlaste pere vaadata tagasi poole tosina aastate jooksul Eesti rahvusliku kodu kaitseks tehtud tööle. See on öieti Narva maleva uuestisünni hällipäevaks. Narva ja ümbruskonna tublimad pojad koondusid vana kaitseliidu ridadesse juba 1918. a. novembris. Esimesil päevil tuleb kokku üle 100 mehe, peamiselt Narva kooliõpilased, kes, koolivihud nurka visanud ja saksa väeosadelt relvad saanud, tõttavad kodulinna kaitsma. Samal ajal asutatakse kaitseliidu salgad ka Narva ümbruskonnas. Nii saadakse kokku Vaivaras umbes 60 meest, Peeterristil umbes 20 meest ja N.-Jõesuus 18 mehe ümber. Samal ajal teostuval kaitseväge üksuste formeerimisel sulas kaitseliit kaitseväge ridadesse ja siit tulid esimesed rahvaväelased 4. rügemendi koosseisu, pannes seega tõsise aluse meie kaitsevägele.

Vabadussõja lõppedes arvati demobiliseeritud mehed kaitseliitu. Narva maleva organiseerijaks ja esimeseks pealikuks oli kuni 15. juulini 1926. a. leitnant Linn, kelle asendas praegune maleva pealik, vana kalevlane kapten Lepp.

Narva malevasse kuuluvad Narva ja Vaivara malevkonnad ja naiskodukaitse organisatsioonid vastavalt iga üksuse juures. Kuigi Narva malev ei seisa arvuliselt suurusel esimestel kohtadel, kuna muudest rahvustest kodanikud kaitseliidust on jäänud eemale, on malev oma tegevuses esirinnas seisjate hulgas.

Eriti on edenenud sport ja laskeasjandus. 1927. a. Tartus peetud kaitseliidu-päeval omandas malev laskmises kaks esimest kohta ja järgneval aastal Pärnus peetud võistlusel saavutati üldiselt 4. koht. Samal aastal Rakveres korraldatud suusavõistlustel tuli Narva malev 1. kohale. Ka rahvusvahelistel laskevõistlustel on maleva paremad laskurid saavutanud silmapaistvaid tagajärgi. Laskesport ei ole jäänud vaid mõne üksiku malevlase asjaks. Siin on mõjuvalt aidanud kaasa ajakohaste laskeradade soetamine. Samuti on sport levinud ja keskkohast viidud kohtadele. Laskeasjanduse ja spordi kõrgemale järjele tõusmiseks on mõjuvalt kaasa aidanud seltskond kaunite rändauhindade annetamisega möödunud tegevusaasta jooksul, mida siinkohal tänuga tuleb alla kriipsutada.

Väljaõppe alal on olnud märgata erilist edu. Elavalt on võetud osa kaitseväge poolt korraldatud taktikalistest õppustest. Suuremaid manöövreid pole Narva malevlased kunagi jäänud eemale.

Kultuurpropaganda sisuga kõneõhtuid, loenguid ja aktusi on peetud sageli. Vaivara malevkonnas tegutsesid laulukoor ja puhkpillideorkester.

Elukutsete järgi on maleva koosseis ligikaudu samasugune kui üleriiklikki. Ei saa aga jätta tähendamata, et jõukam ollus, kel ka varanduslikult on midagi kaitsta, ja osalt ka haritlaskond, võtavad maleva tegevusest loiuult osa. See nähe on aga kadumas. Jõukamas olluses on jõutud arusaamisele, et me ei saa üksi panna sisemise julgeoleku lootusi täiel määral kaitseväge peale ega ka politsei peale nende väikese koosseisu juures. Akadeemiline haritlaskond on viimasel aastal peaaegu in corpore hakanud kaasa lööma, küll pealikutena, küll lihtmalevlastena.

Narva malev asub suurel ja vastutusrikkal kohal meie idapiiri valvepostil. Siin ei võiks ükski loaalne riigikodanik kaitseliidu ridadesse jääda eemale kodukaitse ennastalgavas töös. See ülesanne nõuab igalt malevaselt rahvuslikku meelsust, kõlblikku kohusetunnet, isiklike huvide unustamist ja, kui tarve nõuab, ka enda ohverdamist ajaloolise Narva kantside kaitsmisel.

Maleva aastapäevade puhul seab iga malevlane endale küsimuse — kas olen kõik teinud, et kanda tubli malevlase austavat nime?

Usun, et Narva malevlased võivad, ka oma puudusi tundes, sellele küsimusele vastata, et nad on tublid kaitseliitlased, kuid et nad püüavad saada veel tublimaks.

Kõik meie ridadesse! Erapooletuid ei ole!

Elagu vaba Eesti!

E. Pihlau,

I komp. propaganda-pealik.

Toimetusele saadetud kirjandus

J. Mändmets: Mikk Kivi. Näidend Eesti elust 4 jrgus. Taavet Mutsu teatrikirjastus Tallinnas 1930. a. Hind 2 kr.

John Galsworthy: Tume õis. Looduse Universaalbiblioteek.

LINDUDERIIGI KUNINGA AUSTAMINE

**Arthur Thom on seisnud veerandsada aastat isamaa teenistuses ja tegutsenud rohkesti üld-
suse huvides. Mees, kes haruldase energiaga on saavutanud väikestes oludes suuri tağajärgi.**

Arthur Thom.

Meie päevil on saanud ameti- ja mitmesugused muud juubelid harilikuks nähtuseks; alati tabame neid teateid ajakirjanduses. Meie lehel pole olnud mahti ega soovi nendele pöörda suuremat tähelepanu. Aga see juubel, mida peeti 1. nov. Tallinnas Arthur Thomi 25-a. ametipidamise austamiseks, väärib küll vaatlemist meie lehe veergudel. Sest A. Thomil on Eesti avaliku elu tegelaste seas õieti erilaadiline ase. Ta pole seisnud mingil tähtsal ja mõjuavaldaval kohal, kus tal oleksid käsutada ja kasutada oma sihtide taotlemiseks tarvilised abinõud, vaid ta on tegutsenud aladel, millel muidugi on ka oma tähtsus, kuid enam-vähem ikkagi kohalik: tuletorni ülem, ilmajaama juht, päästejaamade ülevaataja. Kuid pidades neid ameteid täie hoole ja ustavusega, on A. Thom omandanud endale tähelepanud teened ja hea hindamise. Eriti suure tähtsusega ja laiaulatuslik oli A. Thomi agarus ja teravsilmaline kasutamine Eesti riigi loomispäevil, 1918. a. sügisel mil tal Vilsandi tuletorni ülemana õnnestus Eestile säilitada tuletorni tähtsard varandused, eriti kõrgevärtuslik helgiheitja. Seda ajajärku loebki juubilar kõige õnnelikumaks oma tegevuse kestes, tundes suurt rahuldust sellest, et võis teenida isamaad oma parima teadmise järgi. Aga ka muidu on A. Thomile saanud osaks kõigil oma tegevusaladel üle-muse täieline rahulolemine, samuti ümbruskonna austus ja lugupidamine. Nagu mainitud, pole A. Thom millalgi seisnud kõrgeis ametis, vaid on rahuldunud nende lihtsate tegevusaladega, mis ta kätte on usaldatud, nendel aga olles igapidi täismees. Sündinud Saaremaal 4. jaanuaril 1884. a. (u. k. j.), kasvatuse saanud oma võõrasisalt, kes oli Vilsandi tuletorni-ülem, nii tutvudes selle ametiga juba lapsena, omandas ta hariduse enne Kuresaare linnakoolis, siis Peterburgis kõrgema raudteekooli kontrollosakonnas, mis-suguse kutse alale ta aga tööle asuda ei saanud, vaid oli sunnitud kodustel põhjustel kohe kooli lõpetamise järele tulema tagasi oma kodukohta, kus asus 21-a.

noormehena 1. okt. 1905. a.*) võõrasisa asemele Vilsandi tuletorni ülemaks, esiti asetäitjaks, aasta pärast aga kindlasti ametisse nimetatuna. Sestsaadik on ta katkestamatult tegutsenud sel alal (peale lühikese vaheaja okupatsioonipäevil, mil aga tegutses samas ametis teisel). Tuletorniülem ametiga on Vilsandis ühendatud ka sealse ilmajaama eest hoolitsus (millel on eriline tähtsus välismaade suhtes, kuna ta asub Eesti riigi läänepoolsemal tipul ja ta teated lähevad järjekindlalt kogu Euroopasse ning hiljem liideti sellele ametile ka Eesti saarte päästejaamade ülevaatus). Ilmajaama juhi tegevuses alub A. Thom päästejaamade alal Punase Risti peavalitsusele ja ilmajaama tegevuses Tartu ülikoolile.

Kuigi eelkirjeldatud A. Thomi teened on ta elukutselistel ametialadel omakohast tunnustamise väärsed, on need ometi veel palju suuremad ta isiklike algatuste saavutistes. Õige suurepärase ja välismaadelgi tähelepanu äratanud on ta Vilsandi linnuriigi rajamine tuletorni lähedal saarekestel. Seal olid pesit-senud juba ammu kevadeti suured linnukarjad, kelle elu ja tegevust A. Thom suure loodusesõbrana juba varases nooruses oli jälginud. Täismehena seal tege-vusse asumisel hakkas ta imestusväärse innuga linnu-kaitset korraldama, mida tundis oma ausas mees tungivalt tarviliseks, lindude elus tihti ettetuleva too-ruse tõrjumiseks. Edasi arenes ta hoolitsus lindudele parema pesituse nõutamises, valmistades selleks ko-haseid varjualuseid ja muid soodustusi. Tagajärjeks oli, et Vilsandis pesitsevate lindude arv ühtlugu jõud-sasti kasvas; sinna ilmusid ka koguni uued linnuliigid. Eriti „kuldseks ajaks“ oma hoolealustele loeb A. Thom maailmasõja aega a. 1914.—1917., mil Vene sõjaväevalitsus oli ta valve alla usaldanud kogu üm-bruskonna mere ja maa, nii et linnusaartele ei saanud ligineda ükski segaja ning linnud võisid elutseda täie-lises rahus. Nüüd on Vilsandi linnuriigi arenenud nii-kaugele, et seal asetsevad suvedel tuhanded linnud, kelle elu ja olu käib vaatlemas rohkel arvul välismaade õpetlasigi. Vilsandist väljuvad noored linnud, kellest paljud on märgitud rõngakestega, kirjaga „Vilsand, Estonia“, on õige mõjukaiks Eesti pioneerideks välis-mail. Kui oma laialdase linnuriigi eest hoolitsemine ta „kuningalt“ (nagu A. Thomi on tabavalt nimetatud) nõudis palju aega ja hoolt, jatkus tulisel töomehel seda ometigi ka veel uueks ettevõtteks, millele asus a. 1927. Nimeit hakkas A. Thom korraldama Vilsandisse oma-pärsast muuseumi, mis juba nüüd on saanud nii laia-liseks, et külastajad selle kaudu võivad saada täielise ülevaate esireas Vilsandist, aga ka kogu Saaremaast. Muidugi on seal kujutatud kõigepealt linnustiku ese-med, täistopitud linnud, nende pesad ja maastik, pildid lindude elust jne. On näha ka huviäratavaid Saare-maa muinasaja kivistusi.

Nii linnuriik kui muuseumgi on täiesti Thomi isiklik ettevõte, milleks ta on ohverdanud mitte ai-nult rohkesti aega ja vaeva, vaid kannud ka tarvili-sed kulud. (Muuseumile on ta saanud küll ka mõ-ningaid toetusi.) Suuresti on teda aidanud muuseumi-tegevuses hra preparaator Lepik. Kõrgemeelne mees on suutnud seda kõike korda saata üldsuse hüvanguks seetõttu, et ta oma isiklikus elus on oma tarvidusi piiranud, hoidunud eemale kõigist lõbutsemiskuludest.

Kõige selle tõttu, mis siin kuulnud, võib kogu meie rahvas hea meelega vaimliselt kaasas olla selles aus-tusavalduses, mis juubilaril lähem sõpruskond talle val-mistas ta mälestusõhtuks 1. nov. H. Prants.

*) Asjaolude nõudel jäeti nüüdne juubelipidustus kuu hiljemaks.

Uuest aastast

**parem sisu,
parem paber,
rohkem pilte,**

nägusam välimus

Seeläbi võtab

„KAITSE KODU!“

**endale sootuks
teise ilme**

**Perekonnaajakirjana
igasse perekonda! —**

see on „Kaitse Kodu!“ deviis

**astub 1931. aastal täiesti uue
näoga oma lugejate ette.**

**Hoolimata suurtest kuludest, mis
seotud ajakirja sisus ja välimuses
ettevõetavate muudatustega, jääb
„Kaitse kodu!“ tellimis-
hind 1931. aastaks endi-
seks kuus krooni aastas.**

TEIE

ÜLLATUTE KINDLASTI

**kui näete „Kaitse Kodu!“ uue aasta
numbreid.**

**Detsembris avatakse tellimiste
vastuvõtmine uueks aastaks.**

Mõelge sellele aegsasti.

*** Kaastöölisele ***

**Uuest aastast „Kaitse Kodu!“ hakkab enam
panema rõhku oma sisule ja tarvitab see-
tõttu ainult valitud materjali. Ühes sellega
maksab toimetuse ka paremat honorari kaas-
töö eest. Hea töö — hea palk — see on
meie juhtsõna.**

*** Fotoamatöörile ***

**Saatke „Kaitse Kodu!“le“ õnnestunud üles-
võtteid sündmustest, loodusest jne.**

*** Kaitse liitlastele ***

**Üllatage oma kaasmalevlasid nende tähtsama-
tel juubeli- ja sünnipäevadel, saates nende
päevapilte „Kaitse Kodu!“s“ avaldamiseks.**

*** Kõigile ***

**Lugege, tellige ja levitage „Kaitse Kodu!“
ja Teie osutate väärilise teene kodukaitse
liikumisele Eestis.**

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisuse trükikoda, Pikk tän. 2. 1930.

**EESTI
RAHVUSRAAMATUKOGU
AR**